

FIOR DI VIRTÙ – ΑΝΘΟΣ ΧΑΡΙΤΩΝ

(ΠΙΝ. 9-11)

Τὸ «Fior di Virtù» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολυδιαβασμένα ἰταλικά βιβλία τοῦ Μεσαίωνα. Γραμμένο πιθανῶς ἀπὸ τὸν Ἰταλὸ μοναχὸ Tommaso Gozzadini λίγῳ πρὶν ἀπὸ τὸ 1323 αἰῶνα¹, γνῶρισε καταπληκτικὴ ἐπιτυχία καὶ διαδόθηκε μὲ πολλὰ χειρόγραφα καὶ μὲ πάμπολλες ἐκδόσεις ἀπὸ τὸ 1471², μὲ τὸν τίτλο: «Fior de Virtu e costumi nobilissimi utilissimo a ciascaduno fidele Christiano» (ἀντιγράφω ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ Βενετίας 1541 — στὶς διάφορες ἐκδόσεις παρατηροῦνται μικρὲς διαφορές). Μεταφράστηκε στὰ ἀγγλικά, ἀραβικά, ἀρμενικά, γαλλικά, γερμανικά, ἑλληνικά, ἰσπανικά, καταλανικά, ρουμανικά³, ρωσικά, σερβικά. Οἱ παλιότερες ἑλληνικὲς μεταφράσεις σώζονται σὲ χειρόγραφα τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνα, ἐνῶ ἡ πρώτη ἐκδοσὴ χρονολογεῖται στὰ 1529, μὲ τὸν τίτλο: «Ἄνθος τῶν Χαρίτων». Καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση ἀγαπήθηκε πολὺ καὶ διαβάστηκε στὶς ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὸν 16ο ὡς τὸν 19ο αἰῶνα.

1. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. στὸν CARLO BATTISTI, *Appunti sul «Fiore di Virtù» nelle sue relazioni colle «Pluemen der Tugent» del poeta Bolzanino Hans Vintler*, *Bollettino dell'Archivio Paleografico Italiano*, N. S. 2-3 (1956-57), 1ο μέρος, σ. 77-91.

2. Ἐξήντα ἔξι μόνον στὸν 15ο αἰῶνα. Βλ. λεπτομερέστερα στὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἐκδόσεως: *The Florentine Fior di Virtù of 1491 translated into English by NICHOLAS FERSIN with Facsimiles of all the Original Wood Cuts, Published for the Library of Congress, 1953, εἰδικὰ στὶς σ. XXIV-XXIX*. Βλ. ἀκόμη τὰ σχετικὰ ἄρθρα στὰ λεξικά BOMPIANI, *Dizionario letterario delle opere e dei personaggi*, τόμ. 3, Μιλάνο 1950, στ. 452-453, καὶ KINDLERS *Literatur lexikon*, τόμ. 2, Μόναχο 1966, στ. 2952-2953 (Πι Fiore di Virtù).

3. Οἱ ρουμανικὲς μεταφράσεις ἔγιναν ἀρχικά ἀπὸ τὰ σλαβικά καὶ ἀργότερα, τὸ 1700, ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Βλ. σχετικὰ N. CARTOJAN, *Fiore di virtù in literatura românească*, Βουκουρέστι 1928 (*Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii literare, Seria III, tom. IV. Mem. 2*). ΤΟΥ ΔΙΔΟΥ, *Cartile populare în literatura românească*, Βουκουρέστι 1938, τόμ. 1, σ. 195-208, τόμ. 2, σ. 236: Grecești. Δ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ, *Τὰ ἑλληνικά δημόδη βιβλία καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ*, ΕΛΛΑ 6 (1950-51) 3-56 (εἰδικὰ 19-23). DAN SIMONESCU, *Floarea darurilor, Carte frumoasă*

Ἀνθολογίες μὲ ρήσεις κοσμικῶν σοφῶν καὶ πατέρων τῆς ἐκκλησίας κυκλοφοροῦσαν πολλές καὶ στὸν δυτικὸ καὶ στὸν βυζαντινὸ Μεσαίωνα καὶ ἦταν ἀγαπητὰ ἀναγνώσματα¹. Τὸ «Fior di Virtù», γραμμένο μέσα στὸ κλίμα τῶν ἀνθολογιῶν αὐτῶν, παρουσιάζει περισσότερη ποικιλία. Ἐπιλέγει τὶς διαφορὲς ἀρετὲς καὶ τὶς ἀντίστοιχες κακίες, καὶ τὶς ὀρίζει, τὶς περιγράφει, τὶς παρομοιάζει μὲ κάποιον ζῶο ἢ πουλὶ πού ἔχει ἀνάλογα χαρακτηριστικὰ στὴ μορφὴ ἢ στὴ συμπεριφορὰ του, καὶ συμπληρώνει τὸ κάθε κεφάλαιο μὲ μικρὲς διηγήσεις ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ἢ τὴν κοσμικὴ ἱστορία καὶ τὸ ἐπικυρώνει μὲ τὶς διαφορὲς ρήσεις. Ἴσως γι' αὐτὸ καὶ εἶχε τόση ἐπιτυχία. Γιὰ τὸ ἐλληνικὸ «Ἄνθος Χαρίτων» ὅμως δὲν εἶναι μόνο αὐτὸς ὁ λόγος τῆς ἐπιτυχίας του. Οἱ διαφορὲς μεταφράσεις σὲ χειρόγραφα παλαιότερα ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν δείχνουν βέβαια ὅτι τὸ ἔργο προσέχτηκε καὶ πολλαπλασιάστηκε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1529, ἢ ἔκδοσή του ὅμως ἔχει ἰδιαίτερη σημασία στὴν ἱστορία τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων: Τὸ «Ἄνθος Χαρίτων» εἶναι τὸ πρῶτο πεζὸ ἔργο πού τυπώθηκε στὴν ἀπλὴ γλῶσσα (τὸ πρῶτο ποιητικὸ εἶναι ὁ «Ἀπόκοπος» τοῦ Μπεργαδῆ, 1519): μ' αὐτὸ λοιπὸν ἀρχίζει μιὰ καινούρια περίοδος στὶς λαϊκὲς ἐκδόσεις τῆς Βενετίας καὶ μαζί μιὰ μέσας περιόδου στὴ διάδοσιν τῆς πρώιμης δημοτικῆς πεζογραφίας. Ὁ ἄγνωστος μεταφραστὴς ἐξἄλλου ἀνοίγει τὸ δρόμο καὶ γιὰ τὴ μεταφραστικὴ δημοτικὴ πεζογραφία (ἀποφεύγει ὡστόσο ὁ ἴδιος νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι μεταφράζει). Σχεδὸν σύγχρονα μὲ τὴ δευτέρη ἔκδοσιν (1537) ἐκδίδει ὁ Ἰωαννίκιος Καρτάνος τὸ δικό του ἔργο, τὴν «Παλαιὰ τε καὶ Νέα Διαθήκη, ἥτοι τὸ ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον αὐτῆς» (Βενετία 1536), πού εἶναι πάλι μετάφραση, ἀν καὶ ὁ συγγραφέας ἀποφεύγει ἐπίσης νὰ τὸ δηλώσῃ².

Τὰ πρῶτα δημῶδη πεζὰ ἔργα ἀντιπροσωπεύουν τὴν ὁμιλουμένη κοινὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς τους, ἀκομψὴ καὶ ἀκαλλιέργητη ἀκόμη στὸν γραπτὸ λόγο, ζωντανὴ ὅμως καὶ πολὺ διδακτικὴ γιὰ τὸν μελετητὴ. Ἀκόμη δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ ὅτι οἱ μεταφράσεις αὐτὲς ὀφείλοντι σὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, ἐξυπηρετοῦν θρησκευτικούς, ἀλλὰ ὄχι ἐκκλησιαστικούς σκοπούς, καὶ ἔχουν δυτικὰ πρότυπα³.

și de folos fieștecărui creștin, στὸ: *Cărțile populare în literatura românească*, τόμ. 2, Βουκουρέστι 1963, σ. 273-286.

1. Ἐκτενὴ ἄρθρα γι' αὐτὲς βλ. στὸ *Dictionnaire de Spiritualité*, τόμ. 5, Παρίσι 1962: *Florilèges spirituels*, σσ. 435-512.

2. Σχετικὰ μὲ τὸν Καρτάνο καὶ τὸ πρότυπό του βλ. PH. MEYER, *Die theologische Literatur der griechischen Kirche im 16. Jahrhundert*, Λειψία 1899 (*Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche* III. 6), σ. 120 κ.έ. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Καρτάνου ἐτοιμάζω ἐκτενέστερη μελέτη.

3. Βιβλιογραφία γιὰ τὸ «Ἄνθος Χαρίτων»: E. LEGRAND, B.H. 15.-16. s., 1, 274 κ.έ.

Ὁ Μαρτίνος Κρούσιος εἶχε στὴ συλλογὴ τοῦ τὸ βιβλίον· τὸ μνημονεύει σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1599 πρὸς τὸν Γαβριὴλ Σεβῆρο, ὅπου τοῦ ζητᾷ «τὶ βιβλιάριον ἐν τῇ κοινῇ γλώσση γεγραμμένον ἢ τετυπωμένον» καὶ συμπληρώνει: «Damascenum novum habeo et τὸ "Άνθος τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης et Ἰλιάδα et τὸ "Άνθος τῶν Χαρίτων et Rharturi λόγους»¹. Πρόκειται γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ 1546, ποὺ σώζεται στὴν Πανεπιστημιακὴ Βιβλιοθήκη τῆς Τυβίγγης (ἀρ. DKI 11) μαζί με τὰ ἄλλα βιβλία καὶ τὰ χειρόγραφα του. Τὸ βιβλίον τὸ εἶχε κιόλας χρησιμοποιήσει παλιότερα καὶ εἶχε δημοσιέψει ἓνα δεῖγμα τοῦ στὴν Turcograecia (1584)².

Τὸ «"Άνθος Χαρίτων» φαίνεται ὅτι χρησίμεψε καὶ ὡς σχολικὸ ἐγχειρίδιο, ἐπεὶδὴ ὅμως οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν ὕλη ποὺ διδασκόταν στὰ σχολεῖα τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰῶνα εἶναι ἐλλιπέστατες, δὲν μποροῦμε νὰ μιλήσουμε με βεβαιότητα γι' αὐτό. Ὅταν ὠστόσο τὸ 1755 γίνεται μιὰ γενικὴ ἀναθεώρηση τοῦ βιβλίου, μιὰ νέα ἔκδοση σὲ διασκευή, ὁ ἀνώνυμος πάλι ἐπιμελητὴς τῆς ἔκδοσης δηλώνει: «Ἔστιν καὶ νὰ θεωρηθῆ, ὅτι τὸ Βιβλίον τὸ ἐπιγραφόμενον "Άνθος Χαρίτων, ὅπο οὐδ' ὀλοένα συννηθᾶται εἰς τὰ Σχολεῖα, εἶναι γεμάτον ἀπὸ ὅχι ὀλίγαις ἑλλειψες, ἀπὸ ψεύματα . . .», κρίθηκε ἀναγκαία ἡ ἀνακαίνισή του... ὥστε νὰ γίνῃ «εὐάριστος εἰς τὴν ὀλίγην κατάληψιν τῶν παιδιῶν, ὅπου εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θέλουσι τὸ μεταχειρισθῆ με σκοπὸν νὰ μάθουν νὰ διαβάζουν». (Ἀντιγράφω ἀπὸ τὴν ἔκδ. τοῦ 1779). Ἄλλὰ καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ 1642, πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴ διασκευή, διαβάζουμε στὸν τίτλο: «Βιβλίον πολλὰ ὠραῖον καὶ ὠφελιμώτατον, εἰς τὰ παιδία καὶ νεόους, καὶ εἰς κάθε ἄλλον Χριστιανόν...». Τὸ κείμενο τῆς ἔκδοσης αὐτῆς εἶναι «ἐκκαθαρθὲν ἐκ πολλῶν ὧν πρότερον εἶχε σφαλμάτων...». Καὶ οἱ προηγούμενες ἐκδόσεις, τοῦ 1603 καὶ τοῦ 1624, παρουσιάζουν (χωρὶς νὰ τὸ δηλώνουν) τρεῖς «βελτιώσεις» τοῦ κειμένου τοῦ 1642³. Αὐτὲς εἶναι, νομίζω, οἱ μόνες μνεῖες γιὰ τὴ σχολικὴ χρῆση τοῦ βιβλίου πρὶν ἀπὸ τὴ διασκευὴ τοῦ 1755,

K. KRUMBACHER, Geschichte der byzantinischen Literatur, Μόναχο 21897, σ. 910. P.H. MEYER, ξ. ἀ., σ. 117-118. Ἄρθρο τοῦ M. TH. DISDIER, στὸ Dictionnaire de Spiritualité, τόμ. 1 (1937) σ. 699-700. B. KNÖS, L'histoire de la littérature néo-grecque, Uppsala 1961, σ. 289-290. Γ. ΒΑΛΕΤΑ, Ἄνθολογία τῆς δημοτικῆς πεζογραφίας, τόμ. 1, Ἄθ. 1947, σ. 96-99.

1. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς σώζεται στὸ ἡμερολόγιό του, στὸ χφ τῆς Πανεπιστημιακῆς Βιβλιοθήκης τῆς Τυβίγγης, Mh 466, II, σ. 548-550. Ἐκδοση τοῦ χφ βλ. ἀπὸ τοὺς W. Göz, καὶ E. CONRAD, Diarium Martini Crusii, τόμ. 2, Tübingen 1931, σ. 386-387.

2. «...quae in libello ἄνθος τῶν χαρίτων quem 23. Aug. 1564. é Veneta urbe accepi, à M. Engelberto Milandro dono misum his verbis extat» (σ. 222). Τὸ ἀπόσπασμα τῆς Turcograecia δημοσιεύεται μαζί με τὰ ἄλλα κείμενα ἐδῶ στὸ τέλος, σ. 301.

3. Βλ. παρακάτω σ. 274 κ.ε. περιγραφή τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν.

ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε ἀπὸ πότε ἄρχισε ἡ χρησιμοποίησή του. Πάντως τὸ 1642 ὁπωσδήποτε, ἴσως ὅμως ἀπὸ τὸ 1603 κιόλας, ἦταν στὴ διάθεση τῶν παιδιῶν καὶ τῶν νέων.

Τὸ ἔργο, ὅπως εἴπαμε, σώθηκε σὲ ἀρκετὰ χειρόγραφα, τρία ἀπὸ τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδοση. Παραθέτω ἐδῶ πρῶτα κατάλογο καὶ περιγραφή τῶν χειρογράφων καὶ ὕστερα κατάλογο τῶν ἐκδόσεων:

Α'. ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

1. Παρίσι, Bibliothèque Ste Geneviève, ms 3409, φ. 1-121 (ἔτ. 1497)¹.
φ. 1^r. «Ἐδῶ ἀρχίζω τὸ βιβλίον τὸ λεγόμενον τὸ Ἄνθος τῶν Χαρίτων. Καὶ ἀπὸ κάτω θέλω γράψαι τὸν πίνακα, εἴ τις θέλει νὰ εὔρη πλέον σύντομα μία χάριν ἢ κανένα ἐλάττωμα».

φ. 1^{r-v}: Πίνακας περιεχομένων.

φ. 1^v: Ἄρχ. Ἐγὼ ἔποικα ὡσπερ ἐκεῖνον ὁποῦ ἔναι εἰς ἕνα μὲγαν λιβάδιν ἀνθισμένον... Διὰ τοῦτο θέλω ἐγὼ Ἀριστοτέλης ἐτοῦτο τὸ μικρὸν μου ποίημα νὰ τὸ λέγουν τὸ Ἄνθος τῶν Χαρίτων.

φ. 121^r: «Ἄνθος γράματόν καὶ πολλὰς ὄρμινῆας καὶ πιήμα ἔμοῦ Ἀριστοτέλη διὰ νὰ εβλεποῦν ἢ παντες ναναγνόθ(ουν) καὶ νὰ μανθανοῦν: 1497».

(φ. 122^r-135^v: Ἄλλο κείμενο ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι, φ. 136^r-143^v: ἄλλο χέρι σύγ-χρονο καὶ μεταγενέστερες σημειώσεις).

2. Βιέννη, Vindob. Theol. gr. 218, φ. 1 - 75^v, ἔτ. περίπου 1500².

φ. 1^r: «Ἄρχῃ σὺν Θεῷ ἀγίῳ τοῦ μεταγλωττισμάτου τοῦ βιβλίου ὁποῦ κρᾶζεται Φιῶρ δὲ Βερτού, τουτέστιν Ἄθος τῆς Ἀρετῆς ἀπὸ φράγκικον εἰς ρωμαῖκον. Ἀρχεύγει ἕνα ἔργον πολλὰ διαφορικὸν τὸ ποῖον κρᾶζουν Φιῶρ δὲ Βερτού, τὸ ποῖον ξηγᾶται διὰ ὅλα τὰ βίτσια τὰ ἀνθρώπινα...» (βλ. Πιν. 9α).

Πρόλογος. Διὰ νὰ δροσίσω καμπόσον τὸ πτωχὸν πλάσμα τὸ ἀνθρώπινον κατὰ τὸν ἀχαμνὸν μου σκοπὸν καὶ ἀψὴν ἀγάπην μὲ γλυκιὰν ἀποσκότισιν καὶ ταπεινὸν ἀπλαζίριν... (φ. 1^v) ἐποῖκα ὡς γοῖον ἐκεῖνον ὁποῦ ἔνι εἰς ἕνα λιβάδιν μεγαλότατον εἰς τὸ ποῖον ἔνι διάφοροι καὶ παρᾶξενοι ἄθολ...

1. CH. KOHLER, Catalogue de la Bibliothèque de Ste Geneviève, τόμ. 2, Παρίσι 1896, σ. 680-681 (RR 687). Οἱ πληροφορίες μου γιὰ τὰ χφφ ἀρ. 1, 2 καὶ 3 προέρχονται ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ M. RICHARD, Florilèges spirituels grecs, στὸ Dictionnaire de Spiritualité, τόμ. 5, Παρίσι 1962: Varia, σ. 498-499. Ἀντιγράφω τὰ κείμενα μὲ διορθωμένη τὴν ὀρθογραφία, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλιογραφικὰ σημειώματα.

2. H. HUNGER, Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek, Teil 1, Codices Historici, Codices Philosophici et Philologici, Βιέννη 1961, σ. 326 (RR, Suppl. 859a).

3. Escorial Ψ IV 22, φ. 5-20, τέλος 15ου αἰ.¹

φ. 5 Πίνακας περιεχομένων. «Ἀρχὴ τῶν ἀπανθισμάτων τῶν ἀρετῶν. Ἐγὼ ἐποίησα ὡσπερ ἐκεῖνον τὸν ὄντα εἰς μεγάλην πεδιάδα ἀνθισμένην...».

4. Ρώμη, Βατικανό, Archivio di S. Pietro C 152, φ. 116^v-127^v, 16ου αἰ.²
φ. 116^v: «Πρόλογος. Ἐγὼ ἔποικα ὡσπερ ἐκεῖνον ὁποῦ ἔναι εἰς ἓνα μέγα λιβάδιν ἔμορφον ἀνθισμένον...».

5. Ἄθων. Ἰβήρων 402 (Λ. 4522), ἀρ. 14, ἔτ. 1684.

φ. (1)^{r-v}: Πίνακας περιεχομένων.

φ. (2)^r: «Μέρος ἐκ τῆς βίβλου ὅπερ ὀνομάζεται Ἄνθος τῶν Χαρίτων. Περὶ τῆς ἀγάπης...». Στὸ τέλος: Ἐτελειώθη αὕτη ἡ βίβλος διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Ἀγαπίου ἱερομονάχου τοῦ ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ἰβήρου ἐν τῇ μεγάλῃ μονῇ τῶν Ἰβήρων καὶ ἡ ἀναγνώσκοντες εὐχεσθὲ μου. 1684 Σεπτεβρίω κβ'.

6. Τὸ ἔργο περιεχόταν ἐπίσης καὶ στὸν Vindobonensis, Theol. gr. 244, φ. σοε' κ.έ., σὲ παλαιὰ ἀρίθμηση τοῦ χφ. Τριάντα τρία φύλλα λείπουν σήμερα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ χάσμα στὴν ἀρίθμηση: σογ' = 259, τς' = 260. Ὁ παλιὸς πίνακας περιεχομένων στὴν ἀρχὴ τοῦ χφ σημειώνει: «Ἄνθος τῶν Χαρίτων εἰς φύλλα σοε'».

Τὸ ἔργο στὰ χφφ 1, 2 καὶ 3 περιέχεται ὁλόκληρο, ἐνῶ τὰ 4 καὶ 5 δίνουν ἐπιλογή ἢ περίληψή του. Τὴν παλαιότερη χρονολογία ἔχει τὸ παρισινὸ χφ Ste Geneviève, 1497. Στὴν ἴδια ἐποχῇ, γύρω στὸ 1500, σύμφωνα μὲ τὰ ὕδατόσημα, τοποθετοῦνται καὶ τὰ χφφ τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Escorial.

Ἔτσι βλέπουμε πὼς ἔχουμε νὰ ἐξετάσουμε μιὰ χειρόγραφη παράδοση μὲ ἰδιαίτερη ἀξία, ἀφοῦ προηγεῖται τουλάχιστον τριάντα χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκδοση. Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι πὼς πρόκειται γιὰ τρεῖς ἀνεξάρτητες μεταφράσεις, καμωμένες ἀπευθείας ἀπὸ ἰταλικά πρότυπα. Ἡ λεπτομερέστερη ἐξέταση τῶν κειμένων δίνει τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: Τὸ χφ Ste Geneviève περιέχει μιὰ παραλλαγὴ τῆς ἴδιας μετάφρασης ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ 1529. Ὁ διασκευαστὴς (δὲν ξέρω ἂν θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν θεωρήσουμε καὶ ὡς τὸν ἀρχικὸ μεταφραστή) στὸ τέλος τοῦ προλόγου δίνει τὸ ὄνομά του: Ἀριστοτέλης. Μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα καὶ μὲ τὴ χρονολογία 1497 ὑπογράφει

1. GR. DE ANDRÉS, Catalogo de los códices griegos de la Real Biblioteca de el Escorial, τόμ. 3, Μαδρίτη 1967, σ. 106-109. Ἡ χρονολόγησις τοῦ χφ στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰ. ἔχει ἀκρίβη. Σύμφωνα μὲ τὰ ὕδατόσημα πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μᾶλλον στὸ τέλος τοῦ αἰῶνα.

2. P. CANART, Catalogue des manuscrits grecs de l'Archivio di San Pietro, Βατικανό 1966 (Studi e Testi 246), σ. 50.

καὶ στὸ τέλος τοῦ ἔργου. Τὰ κεφάλαια, ὅπως καὶ στὴν ἔκδοση, εἶναι 35. Τὸ κείμενο τοῦ χφ παραλλάζει σὲ λεπτομέρειες ἀπὸ τὸ ἔντυπο, ἔχει ἀναλυτικότερο ὕφος (τὸ ἔντυπο παραλείπει καὶ ἀρκετὰ ρητά) καὶ χρησιμοποιοῦν δημοδέστερους τύπους. Ἴσως ἀπὸ χειρόγραφο τῆς μορφῆς αὐτῆς νὰ ἔγινε κάποια λογιότερη ἐπεξεργασία, ποὺ ἔδωσε τὸ κείμενο τῆς ἔκδοσης. Ὁλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ χφ εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι σὲ ἀνειμένη γραφὴ ἀρκετὰ ἐπιμελημένη¹.

Τὸ χφ τῆς Βιέννης θέτει περισσότερα προβλήματα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Περιέχει μετάφραση σὲ ἄλλο γλωσσικὸ ἰδίωμα, στὸ κυπριακὸ (βλ. περισσότερα παρακάτω) καὶ ἀκολουθεῖ ἐπίσης διαφορετικὸ πρότυπο. Ἡ ἀρχὴ τοῦ προλόγου (ποὺ εἶναι ἐκτενέστερος, καὶ μόνο ὕστερ' ἀπὸ τὴ μέση ἀντιστοιχεῖ, ὡς ἓνα σημεῖο πάλι, μὲ τὸν πρόλογο τῶν ἐκδόσεων), ἡ διαίρεση τῶν κεφαλαίων (ἀριθμοῦνται τὰ πρῶτα 19—εἶναι συνολικὰ 40), καθὼς καὶ οἱ διάφορες λεπτομέρειες τοῦ κειμένου, ὀδηγοῦν πρὸς μιὰν ἄλλη παράδοση τοῦ κειμένου, τὴν ἴδια ποὺ ἀκολουθοῦν καὶ τέσσερις ἀπὸ τὶς ἰταλικὲς ἐκδόσεις ποὺ ἔχω ὑπόψη μου: Βενετίας 1474 καὶ 1477, Vicenza 1475, Bologna 1480 (=1477) καὶ 1493, Φλωρεντίας 1491, καὶ Βενετίας 1541 [=1499]². Ὅλο τὸ ἔργο εἶναι γραμμένο ἀπὸ ἓνα χέρι μὲ ἐπιμελημένη ἀνειμένη γραφὴ.

Τὸ χφ τοῦ Escorial ἀκολουθεῖ ὡς πρὸς τὸ κείμενο τὴν ἴδια παράδοση μὲ τὶς ἐκδόσεις, ἀλλὰ δίνει τὴ μετάφραση σὲ λόγια γλώσσα. Περιέχει καὶ αὐτὸ 35 κεφάλαια καὶ ἔχει τὴν ἴδια διάταξιν τῆς ὕλης. Παραθέτει τὰ κείμενα τῆς Γραφῆς ἀπὸ τὸ πρωτότυπο (βλ. π.χ. στὸ πρῶτο κεφάλαιο, φ. 6^{r-v}=φ. ΑΙΙν τῆς ἔκδοσης 1529, χωρὶς ἀπὸ τὸν «Ἐκκλησιαστή», κεφ. 2, 4-11 μὲ παραλλαγμένη μόνο τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος, ποὺ ἡ ἔκδοση τὰ δίνει σὲ περιληπτικὴ μετάφραση). Τὸ κείμενο ὀλόκληρο εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι σὲ πυκνὴ ἀνειμένη γραφὴ, καὶ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τὸ πρωτότυπο τῆς μετάφρασης. Ἐπαναλήψεις στὰ περιθώρια συλλαβῶν ἢ λέξεων δυσανάγνωστων δείχνουν ὅτι ἀπὸ τὸ χφ αὐτὸ ἔγινε νέα ἀντιγραφή. Ἀπὸ τὸ τέλος λείπουν μερικοὶ στίχοι.

1. Γιὰ τὴν παράδοση τοῦ κειμένου βλ. τὸ στέμμα τοῦ δημοσιεύεται στὴ σ. 281.

2. Ἀντίτυπο τῆς ἔκδοσης τοῦ 1474, σὲ βενετσιάνικη διάλεκτο, βρίσκεται στὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη. Τῆς ἔκδοσης τοῦ 1477 τὴν ἀρχὴν (χωρὶς τὸν Πρόλογο) τὴ δημοσιεύει ὁ LEGRAND, B.H., τόμ. 1, σ. 275-276. Ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς Φλωρεντίας 1491 δὲν μπόρεσα νὰ ἔχω φωτογραφίες· παρέβαλα μόνο τὸ κείμενο μὲ τὴν ἀγγλικὴν μετάφραση ἀπὸ τὴν ἔκδοση The Florentine Fior di Virtù, ἔ.δ. Τῆς ἔκδ. 1541 ἀντίτυπο βρίσκεται στὴ Βαυαρικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Μονάχου (ἀρ. Asc. 1890^m). Τὸ κείμενό της πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ ἄλλης προγενέστερης, τοῦ 1499, ὅπως μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ἀπὸ ἕμμετρο σημεῖωμα τῆς ἀρχῆς: «...fu rinovato nel mille quatro cento/novanta e nove...». Οἱ ἐκδόσεις Vicenza 1475 καὶ Bologna 1480 (=1477) καὶ 1493 βρίσκονται ἐπίσης στὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη. Γιὰ τὴ φροντίδα νὰ μοῦ παραγγεῖλῃ μικροφίλμ τῆς ἰταλικῆς ἔκδοσης 1474 καὶ τῆς ἑλληνικῆς 1603 ἀπὸ τὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη εὐχαριστῶ πολὺ τὸν κ. Γ. Πλουμίδη, δ. φ.

‘Ολόκληρος ὁ κώδικας ἀποτελεῖται ἀπὸ συσταχωμένα διάφορα χειρόγραφα τῆς ἴδιας ἐποχῆς.

Τὸ χφ τῆς Ρώμης, Archivio di S. Pietro, δίνει ἐπιλογή ἀπὸ τὸ "Ανθος Χαρίτων, γραμμένη μὲ χέρι τοῦ 16ου αἰώνα, στὰ περιθώρια τῶν φφ. 116^v-127^r, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὴ Θεογονία τοῦ ‘ΗΣιοδου. Στὸ φ. 116^v ὑπάρχει ὁ πρόλογος τοῦ ἔργου καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου κεφαλαίου καὶ ὡς τὸ φ. 119^r συνεχίζεται πιστὴ ἀντιγραφή ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ (=φ. ΑΠΙV), ἐνῶ ἀπὸ τὸ φ. 120^r δίνεται μόνο μιὰ ἐπιλογή τῶν ρήσεων τοῦ ὑπόλοιπου ἔργου ὡς τὸ τέλος. Τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο μὲ τὸ ἴδιο χέρι σὲ ἀνειμένη γραφή, ἄλλοτε πολὺ πυκνὴ καὶ ἄλλοτε πιὸ ἀραιά.

Καὶ τὸ χειρόγραφο τῶν Ἰβήρων δίνει ἐπιλογή τοῦ ἔργου· περιέχει 26 κεφάλαια μόνο, τὰ 1-20 καὶ 29-34, σὲ περίληψη, μὲ συντομευμένους τοὺς ὀρισμούς καὶ παραλείψεις ρήσεων. Τὸ κείμενο φαίνεται νὰ εἶναι διασκευῆ ἀπὸ κάποια ἐκδοσὴ. Ἡ περιληπτικὴ διατύπωσή του δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ λεπτομερέστερη παραβολή, εἶναι ὥστόσο ἀρκετὰ εὐκόλο νὰ διαπιστωθῇ ὅτι οἱ στίχοι τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου κεφαλαίου καθὼς καὶ ὁ πίνακας περιεχομένων δὲν συμφωνοῦν μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1529, ἐνῶ ἔχουν πολλὴ ὁμοιότητα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐκδοσης τοῦ 1642. Μικρὲς ὅμως διαφορὲς σὲ ὀρισμένους λέξεις (τοῦ πίνακα περιεχομένων π.χ.) μᾶς ὀδηγοῦν σὲ μιὰ μεταγενέστερη ἐκδοσὴ, ἴσως τοῦ 1675.

Πρὶν προχωρήσουμε στὴν ἐξέτασιν τῶν ἔντυπων παραλλαγῶν,μποροῦμε νὰ μείνουμε γιὰ λίγο ἀκόμη στὴ χειρόγραφη παράδοσιν. Καὶ τὰ τρία χφφ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰώνα εἶναι, καθὼς εἴπαμε, περίπου σύγχρονα, καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ διαπιστώσουμε ποῦ σῶζει τὴν παλαιότερη μετάφραση. Γεγονὸς εἶναι ὅτι αὐτὴ ποὺ ἐπικράτησε καὶ ἔφτασε στὸ τυπογραφεῖο εἶναι ἡ μετάφραση τοῦ χφ τῆς Ste Geneviève μὲ μικρὲς παραλλαγές. Τὸ χφ Escorial μεταφράζει ἀπὸ κείμενο ἰταλικὸ τῆς ἴδιας παράδοσης μὲ τὴν προηγούμενη, σὲ γλώσσα ὅμως λόγια, ἀνάμεικτη μὲ τύπους καὶ ἐκφράσεις δημωδέστερες. Ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι μεταγλώττιση τῆς προηγούμενης μετάφρασης, διαφέρει ἄλλωστε σὲ ἀρκετὰ σημεῖα καὶ ἡ νοηματικὴ ἀπόδοσιν ¹.

Ἡ μετάφραση τοῦ χφ τῆς Βιέννης ἔχει περισσότερο ἐνδιαφέρον, ὅχι μόνο γιατί περιέχει κείμενο διαλεκτικὸ, ἀλλὰ καὶ γιατί μεταφράζει, ὅπως εἴδαμε, ἀπὸ ἰταλικὸ πρότυπο ἄλλης παράδοσης ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Ὁ μεταφραστὴς εἶναι ὁ μόνος ποὺ δηλώνει ὅτι πρόκειται γιὰ «μεταγλώττισμα ἀπὸ φράγκικον εἰς ρωμαϊκον». Ἡ γλώσσα, ἐντελῶς δημώδης, ἔχει ἐκδηλὰ κυπριακὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα: ὡς γοιόν, μιτά, ἀντάν, παίδιος, περίτου, μούττη,

1. Δείγματα ἀπὸ τὶς διαφορὲς μεταφράσεις παραθέτω ἐδῶ στὸ τέλος, σ. 286 κ.έ.

πολομῶ, τάπισα, ταπισόν, ἀγρώνισις, ἀγρωνιμιά. Ἡ σύνταξη χρησιμοποιεῖ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ τὴν παράταξη. Πλήθος λέξεις μὲ λατινικὴ προέλευση κρατοῦν σχεδὸν τοὺς ἴδιους τύπους τοῦ πρωτοτύπου καὶ δείχνουν ὅτι τὸ κείμενο προοριζόταν γιὰ ἀναγνώστες μὲ πολλὴ οἰκείωση στὸ λεξιλόγιό αὐτό· π.χ.: βίτσιο, κουστούμι, πογέρω, προβιάζω, κουντεντιάζομαι, ἀπλαζίρω, συντέντσια, μιζέρια, βεντέτα, δισκρισιού, διλετσιού. Ἰδιαιτέρα ἐνδιαφέρει τὸ κείμενο ἀπὸ γλωσσικὴ ἄποψη, γιατί ἀποτελεῖ καὶ μιὰ μαρτυρία τῆς ζωντανῆς ὁμιλουμένης στὴν Κύπρο σ' ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα πεζὰ ποὺ σώζονται ὕστερα ἀπὸ τὶς Ἀσίτζες¹ τοῦ 14ου αἰώνα καὶ τὸν Μαχαιρᾶ στὰ μέσα τοῦ 15ου², σύγχρονο περίπου μὲ τὸν Βουστρώνιο³. Φυσικὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχαστῇ ὅτι ἡ γλώσσα καὶ τὸ ὕφος εἶναι σημαντικὰ ἐπηρεασμένα καὶ προσκολλημένα στὸ ξένο πρότυπο· παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως τὸ μνημεῖο τοῦτο, ποὺ ἔμεινε ὡς τώρα ἀπαρτῆρητο, πρέπει νὰ μελετηθῇ ἐκτενέστερα, ἀφοῦ πρῶτα ἐκδοθῇ μερικὰ ἢ στὸ σύνολό του.

Τὰ ἄλλα μεταγενέστερα χφφ ἔχουν ἐλάχιστη ἀξία, ἀφοῦ ἀκολουθοῦν τὶς ἐκδόσεις· πρωτοτυποῦν μόνον στὰ μέρη ὅπου κάμνουν ἐπιλογὴ ἢ περιλήψη.

Β'. ΕΚΔΟΣΕΙΣ⁴

16ος αἰώνας

* 1529. Ἄνθος τῶν Χαρίτων (καὶ τὸ σῆμα τοῦ ἐκδότη Ἀνδρέα Κουνάδη). Στὸ τέλος: Stampato in Venetia per Giovanantonio da Sabio & fratelli ad instantia di M. Damiano de santa Maria, nel MDXXIX. Adi sei di Novemb.—Ἀντίτυπο στὴν Biblioteca Estense τῆς Modena (B. H. 15. - 16. s., 3, 328) (βλ. *Πιν. 10-11*).

1537. Ἄνθος τῶν Χαρίτων (καὶ τὸ σῆμα τοῦ ἐκδότη Ἀνδρέα Κουνάδη). Στὸ τέλος: In Vineggia per Stephano da Sabbio, ad instantia di M. Damiano de santa Maria, nel MDXXXVII A di sei di Maggio.—Ἀντίτυπο στὴν Biblioteca Barberina τῆς Ρώμης (Βατικανὸ) (B.H. 3, 371).

* 1546. Ἄνθος τῶν Χαρίτων (καὶ τὸ σῆμα μὲ τὸ ὄνομα: Ἀνδρέου Κουνάδου). Στὸ τέλος: In Vinegia, per Giovann'Antonio, & Pietro fratelli, di Nicolini da Sabio. Ad instantia di M. Damian di santa Maria, ne l'anno del Signore MDXLVI.—Ἀντίτυπο στὴν Bayerische Staatsbiblio-

1. ΒΑΛΕΤΑΣ, Ἀθολογία, ξ. ἀ. σ. 1-4. ΚΝΟΣ, L'histoire, ξ. ἀ. σ. 179-180.

2. ΒΑΛΕΤΑΣ, σ. 17-24. ΚΝΟΣ, σ. 177-179.

3. ΒΑΛΕΤΑΣ, σ. 21-29. ΚΝΟΣ, σ. 179.

4. Μὲ ἀσπερίσκο σημειώνω τὶς ἐκδόσεις ποὺ εἶχα τὴ δυνατότητα νὰ τὶς μελετήσω.

thek του Μονάχου, ἀρ. 4^ο, Rar. 467¹, και στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη τῆς Τυβίγγης, ἀρ. DKI 11 (B.H. 3, 274-276).

1564. "Ανθος τῶν Χαρίτων. Στὸ τέλος: 'Ενετίησιν παρὰ Ἰακώβου Λεογκίνου ,αφξδ' (και μονόγραμμα τοῦ Leoncini).— 'Ο Legrand, B. H. 4, 110-111, μνημονεύει ἀπὸ πληροφορία τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ἀντιτύπου στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Συνοδικοῦ Τυπογραφείου στὴ Μόσχα.

1594. "Ανθος τῶν Χαρίτων. 'Ετυπώθη ἐν Βενεταίαις παρὰ Φραγγίσκω τῶν Ἰουλιανῶν. ,αφ4δ'.—'Αντίτυπο μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Σπ. Λάμπρο στὴν καμένη σήμερα βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς Σιμοπέτρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, συσταχωμένο μὲ τὸν κώδικα 242 (Λ. 1510). Δὲν περιέχεται στὴν B.H.

17ος αἰώνας

* 1603. "Ανθος τῶν Χαρίτων. 'Ενετίησιν παρὰ Μάρκω τῷ Πινέλλω ,αχγ'.—'Αντίτυπο βρίσκεται στὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη (γνωστὸ ἀπὸ ἀνακοίνωση τοῦ Μ. Λάσκαρι στὸν N. Cartoijan· βλ. Δ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ, Τὰ ἑλληνικὰ δημῶδη βιβλία και ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, 'Επιστ. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου 6, 1950-51, 20, σημ. 2). Δὲν περιέχεται στὴν B.H. Μαρτυρία γιὰ τὴν ἔκδοση βλ. και στὸν JEAN GEORGE THÉODORE GRAESSE, Trésor de livres rares et précieux, ou Nouveau Dictionnaire Bibliographique, τόμ. 1, Dresde 1851.

1621(;). Δὲν περιέχεται στὴν B.H. 'Η παραπομπὴ τοῦ Δ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ (ἑ.ἀ.) στὴ μελέτη τοῦ C. FRATI, Ricerche sul «Fiore di Virtù», Studj di Filologia Romanza, Ρώμη 1893, σ. 291-299 και γιὰ ἔκδοση τοῦ 1621 δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. 'Ο Frati παραπέμπει μόνο στίς ἐκδόσεις 1529 και 1819. Δύο φορές ἀναφέρει τὸ 1621, προφανῶς ἀπὸ παραδρομὴ, και ὁ CARLO BATTISTI, Appunti sul «Fiore di Virtù» (ἑ.ἀ., σ. 267, σημ. 1), σ. 82, χωρὶς ὅμως καμιά παραπομπή. Διατηρῶ γι' αὐτὸ μὲ ἐπιφύλαξη τὴ χρονολογία. ('Η ἔκδοση τοῦ 1549 ποὺ ἀναφέρει ὁ ἴδιος συγγραφέας εἶναι κι αὐτὴ ἄγνωστη, και χωρὶς παραπομπὴ πάλι, θὰ πρόκειται ὅμως ἴσως γιὰ ἀναγραμματισμὸ τοῦ 1594. 'Η μοναδικὴ παραπομπὴ στὴν B. H. τοῦ Legrand σ' ὀλόκληρο τὸ τμήμα γιὰ τίς ἑλληνικὲς μεταφράσεις εἶναι γιὰ τὸ ἔτος 1670, κι αὐτὴ λανθασμένη· ἀνταποκρίνεται στὴν ἔκδοση τοῦ 1700).

* 1624. "Ανθος τῶν Χαρίτων. 'Ενετίησιν παρὰ Ἀντωνίω τῷ Πινέλλω ,αχκδ'.—'Αντίτυπο στὴν Biblioteca Angelica τῆς Ρώμης (B. H. 17. s., 1, 183).

* 1642. "Ανθος τῶν Χαρίτων. Βιβλίον πολλὰ ὠραῖον και ὠφελιμώτατον,

1. Νὰ διορθωθῇ ὁ παλιὸς ἀριθμὸς ποὺ δίνει ὁ Legrand. 'Επίσης νὰ διορθωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν φύλλων· εἶναι και αὐτὰ 32 ὅπως και στίς προηγούμενες ἐκδόσεις, ὅχι 28: ὕστερα ἀπὸ τὸ φ. Α 14 (κεφ. ιγ') λείπουν τέσσερα φύλλα (ὡς τὸ κεφ. ιη'). Γιὰ τὸ κείμενο ποὺ ἐκδίδει ὁ Legrand και δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἔκδοση τοῦ 1546, βλ. παρακάτω, στὴ σ. 279, σημ. 3.

εἰς τὰ παῖδια, καὶ νέους, καὶ εἰς κάθε ἄλλον Χριστιανὸν ὅπου μὲ ἀρεταῖς ἐπιθυμᾷ νὰ στολίση τὸν ἑαυτόν του. Μετὰ Πίνακος ὅλων τῶν κεφαλαίων ὅπου εἰς αὐτὸ περιέχονται. Ἐκκαθαρθὲν ἐκ πολλῶν ὧν πρότερον, εἶχε σφαλμάτων, καὶ νεωστὶ τυπωθὲν μετὰ πάσης ἐπιμελείας παρ' Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῷ. Con privilegio. Ἐνετίησιν ,αχμβ'. Πουλεῖται κοντὰ εἰς τὸν πόντε τοῦ ἁγίου Φαντίνου.—Ἀνάτυπο στὴν Bibliothèque Nationale τοῦ Παρισιοῦ καὶ στὴν ΕΒΕ, ἀρ. ΝΦ 363^x (B. H. 17. s., 1, 431).

1675. Ἄνθος τῶν Χαρίτων. Βιβλίον πολλὰ ὠραῖον καὶ ὠφελιμώτατον, εἰς τὰ παῖδια, καὶ νέους, καὶ εἰς κάθε ἄλλον Χριστιανὸν ὅπου μὲ ἀρεταῖς ἐπιθυμᾷ νὰ στολίση τὸν ἑαυτόν του. Μετὰ Πίνακος ὅλων τῶν κεφαλαίων ὅπου εἰς αὐτὸ περιέχονται. Ἐκκαθαρθὲν ἐκ πολλῶν ὧν πρότερον, εἶχε σφαλμάτων παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ πανοσιωτάτου Ἀμβροσίου τοῦ Γραδενίγου Ἀββᾶ, καὶ Βιβλιοφύλακος τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Καὶ νεωστὶ τυπωθὲν μετὰ πάσης ἐπιμελείας Ἐνετίησιν Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων (B.H. 17. s. 5, 105-106).

1700. Ἄνθος τῶν Χαρίτων. Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρρω. Ἐνετίησιν ,αψ'. (B.H. 3, 80).

18ος αἰώνας

1755. Nuovo Fior di Virtù Riformato, accresciuto, ed ornato con Dottrine, Similitudini, ed Esempj adattati alle Virtù, e Vizj, de' quali tratta. Libro utilissimo ad ogni persona, e massime a chi brama apprendere le due Lingue cosi comuni Italiana, e Greca Volgare. Ora la prima volta stampato e con esatta diligenza corretto.—Νέον Ἄνθος Χαρίτων Ἀνακαινισμένον, αὐξημένον, καὶ στολισμένον μὲ Διδασκαλίας, Παραμοιωσεις, καὶ Παραδείγματα ἀρμόδια εἰς τὰς Ἀρετὰς καὶ Ἐλαττώματα, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ. Βιβλίον ὠφελιμώτατον εἰς κάθε ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα εἰς ὅποιον ἐπιθυμεῖ νὰ μάθη ταῖς δύο τόσον κοιναῖς Γλώσσαις, Ἰταλικὴν καὶ ἀπλὴν Ρωμαϊκὴν. Νῦν τὸ πρῶτον τυπωθὲν καὶ μετὰ ἀκριβοῦς ἐπιμελείας διορθωθὲν. Ἐνετίησι, 1755. Παρὰ Ἀντωνίω τῷ Βόρτολι (B.H. 18. s. 1, 449-450).

1763. Νέον Ἄνθος Χαρίτων Ἀνακαινισμένον... κλπ. Νῦν τὸ δεῦτερον τυπωθὲν, καὶ μετὰ ἀκριβοῦς ἐπιμελείας διορθωθὲν. Ἐνετίησι, 1763. Παρὰ Ἀντωνίω τῷ Βόρτολι. (Παραλείπω τὸν ἰταλικὸ τίτλο στὸ ἐξῆς) (B. H. 2, 17).

1764. Νέον Ἄνθος Χαρίτων Ἀνακαινισμένον... κλπ., ἔκδ. Ἀντ. Βόρτολι (βλ. τὴν προηγούμενη).—Ἀντίτυπο βρῖσκεται στὴν ΕΒΕ, Γλωσσ. 103^Q. Δὲν περιέχεται στὴν Β.Η.

1774. Νέον Ἄνθος Χαρίτων Ἀνακαινισμένον... κλπ. Νεωστὶ τυπωθὲν, καὶ μετὰ ἀκριβοῦς ἐπιμελείας διορθωθὲν. ,αψοδ'. Ἐνετίησι. 1774. Παρὰ Δημητρίω Θεοδοσίου τῷ ἐξ Ἰωαννίνων (B.H. 2, 198-199).

1778. Νέον Ἄνθος Χαρίτων Ἀνακαινισμένον... κλπ. Νεωστὶ τυπωθὲν,

καὶ μετὰ ἀκριβοῦς ἐπιμελείας διορθωθέν. ,αψοη'. 'Ενετίησι, 1778. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων (B.H. 2, 283-284).

* 1779. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον... κλπ. 'Ενετίησιν, 1779. Παρ' Ἀντωνίω τῷ Βόρτολι (B.H. 2, 313-314). — 'Αντίτυπο καὶ στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἀρ. Α. Π. 5255.

1783. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον... κλπ. ,αψπγ'. 'Ενετίησι, 1783. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων (B.H. 2, 412).—'Αντίτυπο καὶ στὴν ΕΒΕ, ἀρ. Γλωσσ. 103^ο.

1784. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον... κλπ. ,αψπδ'. 'Ενετίησι, 1784. Παρὰ Δημητρίω Θεοδοσίου τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων (ΛΑΔΑ - ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ, 'Ελληνικὴ Βιβλιογραφία, 'Αθ. 1964, σ. 172-173).

1792. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον... κλπ. ,αψ4β'. 'Ενετίησι 1792. Παρὰ Δημητρίω Θεοδοσίου τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων (ΛΑΔΑ - ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ, 'Ελληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1791-1795, 'Αθ. 1970, σ. 153-154).

1799. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον... κλπ. ἐκδ., Γλυκέος. —'Αντίτυπο στὴν ΕΒΕ, ἀρ. Γλωσσ. 103^ο.

19ος αἰώνας

1802. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον...κλπ. 'Ενετίησι 1802. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων (ΓΚΙΝΗΣ-ΜΕΞΑΣ 3, 528).

1803. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον...κλπ. ,αωγ'. 'Ενετίησι. 1803. Παρὰ Πάνω Θεοδοσίου τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων (αὐτ. 1, 36).

1805. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον...κλπ. ,αωε'. 'Ενετίησι, 1805. Παρὰ Πάνω Θεοδοσίου τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων (αὐτ. 1, 59-60).

1805. Νέον "Ανθος Χαρίτων 'Ανακαινισμένον...κλπ. ,αωε'. 'Ενετίησι 1805. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων (αὐτ. 3, 420).

1812. "Ανθος Χαρίτων Αὐξημένον με διδασκαλίας, καὶ Παραδείγματα ἀρμόδια εἰς τὰς ἀρετὰς, καὶ κακίας. Βιβλίον ὠφελιμότατον εἰς ὅποιον ἐπιποθεῖ νὰ γυμνάζεται εἰς τὴν 'Ιταλικὴν, καὶ Γραικικὴν Γλῶσσαν. Fior di Virtù Accresciuto di Dottrine, e di Esemplj adattati alle virtù ed a' vizj. Libro utilissimo a chi brama di escitarsi nelle lingue Italiana e Greca volgare. 'Εν Βενετία. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων. 1812. (αὐτ. 1, 111).

* 1815. "Ανθος Χαρίτων Αὐξημένον... κλπ. 'Εν Βενετία. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων. 1815 (αὐτ. 1, 135).—'Αντίτυπο καὶ στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἀρ. ΑΠ. 61201.

1817. "Ανθος Χαρίτων Αὐξημένον... κλπ. 'Εν Βενετία. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ 'Ιωαννίνων. 1817 (αὐτ. 1, 152).

* 1819. Ἄνθος Χαρίτων Αὐξημένον ... κλπ. Ἐν Βενετίᾳ. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. 1819 (αὐτ. 1, 179).

1830. Ἄνθος Χαρίτων Αὐξημένον ... κλπ. Nuova edizione. Venezia 1830 Per Francesco Andreola (αὐτ. 1, 289).

* 1830. Ἄνθος Χαρίτων Αὐξημένον ... κλπ. Ἐν Βενετίᾳ. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. 1830 (Γ. Σ. ΠΛΟΥΜΙΔΗ, Τὰ ἐν Παδοῦῃ ἑλληνικά βιβλία κλπ., Ἐθναυρίσματα 5, 1968, 236).—Ἀντίτυπο καὶ στὴν ΕΒΕ, Γλωσσ. 103^{ορ} καὶ στὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη.

1851. Ἄνθος Χαρίτων Αὐξημένον ... κλπ. Ἐν Βενετίᾳ. Ἐκ τῆς τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος. 1851 (ΓΚΙΝΗ-ΜΕΞΑ, 2,292).

* 1866. Ἄνθος Χαρίτων Αὐξημένον ... κλπ. Ἐν Βενετίᾳ. Ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. 1866.—Ἀντίτυπο στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἀρ. ΑΠ. 61067.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκδόσεων, πέντε στὸν 16ο αἰώνα, ἕξι στὸν 17ο, δέκα στὸν 18ο καὶ δώδεκα στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 19ου αἰώνα, δείχνει τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσίαζε τὸ βιβλίον ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πρωτοτυπώθηκε ὡς τὸν περασμένο αἰώνα. Οἱ ἀλλεπάλληλες ὅμως ἐκδόσεις δὲν ἔμειναν ἐντελῶς πιστὲς στὸ ἀρχικὸ κείμενο τοῦ 1529, ἀλλὰ ἔδωσαν μιὰ ἀναθεώρηση στὸν 17ο αἰώνα καὶ μιὰ διασκευὴ στὸν 18ο, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἀνδρέα Κουνάδη προέρχονται οἱ τρεῖς πρῶτες ἐκδόσεις, 1529, 1537, 1546· τῆς πρώτης καὶ τῆς δεύτερης εἶναι γνωστὸ μόνον ἓνα ἀντίτυπο γιὰ τὴν καθεμιὰ, τῆς τρίτης δύο. Ἄλλα ἀντίτυπα, ἴσως καὶ ἄλλες ἐκδόσεις εἶναι πιθανὸ νὰ λανθάνουν ἀκόμη σὲ βιβλιοθήκες. Οἱ ἐκδόσεις αὐτὲς ἀντιγράφουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη πιστά, ἀκόμη καὶ στὰ λάθη· βλ. π.χ. πρόχειρα τοὺς πίνακες περιεχομένων 1529 καὶ 1546, ὅπου τὸ *δελίας* γράφεται *ζηλίας*. Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ διαπιστωθῇ ἀπὸ ποιά ἰταλικὴ ἔκδοση ἔγινε ἡ ἀρχικὴ μετάφραση, γιὰτὶ μόνον στὸν 15ο αἰώνα ἔχουμε περισσότερες ἀπὸ 60 ἐκδόσεις μὲ παραλλαγές¹, καὶ δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νὰ ἐρευνηθοῦν πολλὲς ἀπὸ αὐτές. Ἐτσι ὡς ἓνα σημεῖο μόνον μπορῶ νὰ συσχετίσω τὶς ἐκδόσεις Κουνάδη μὲ τὴν παράδοση ποὺ ἀκολουθοῦν (ἀρκετὰ παραλλαγμένες ὅμως) οἱ μεταγενέστερες ἰταλικὲς ἐκδόσεις τῆς Ρώμης τοῦ 1740 καὶ τῆς Πάδοβας τοῦ 1751², οἱ μόνες ποὺ μπόρεσα νὰ ἐξετάσω, μαζὶ μὲ μιὰ παλαιότερη, τοῦ 15ου

1. Βλ. τὴν εἰσαγωγὴ μὲ τὸν κατάλογο τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν στὸ βιβλίον τοῦ NICHOLAS FERSIN, *The Florentine Fior di virtù* (βλ. σημείωση σ. 267, ἀρ. 2), σ. XXIV-XXIX.

2. Ὁ τίτλος: *Fiore di Virtù ridotto alla sua vera lezione*, δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ ἀναθεωρημένες ἐκδόσεις, ἢ παράδοση ὅμως ποὺ ἀκολουθοῦν στηρίζεται στὶς πιὸ παλιές (καὶ πιὸ σωστές, ὅπως δηλώνεται στὸν Πρόλογο).

αἰώνα, πού σώζεται χωρίς χρονολογικές ἐνδείξεις στή Βαυαρικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Μονάχου¹.

Τὴν ἔκδοση τοῦ 1564 (Leoncini) δὲν μπόρεσα νὰ τὴν ἐλέγξω, ὅπως ἄλλωστε δὲν μπόρεσε καὶ ὁ Legrand. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὴν περιγραφή στὴν Β. Η. καὶ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν φύλλων (32), πιστεύω πῶς ἔχουμε καὶ πάλι ἐπανάληψη τοῦ κειμένου τῶν προηγούμενων ἐκδόσεων. Ἡ συνεργασία ἄλλωστε πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα στοὺς ἐκδότες Κουνάδη καὶ Leoncini² μπορεῖ νὰ ἐνισχύσει τὴν ἄποψη αὐτή. Ὅσο γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ 1594 («παρὰ Φραγκίσκω τῶν Ἰουλιανῶν») δὲν μπορεῖ πιά νὰ γίνη λόγος, ἀφοῦ τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο πού μνημονεύεται χάθηκε στὴν πυρκαϊὰ μαζὶ μὲ ὅλη τὴ βιβλιοθήκη Σίμωνος Πέτρας.

Ἡ παλαιότερη ἔκδοση στὴν ὁποία μπόρεσα νὰ διαπιστώσω παραλλαγή τοῦ κειμένου εἶναι τοῦ 1603 («παρὰ Μάρκω τῷ Πινέλλω»). Ἐχει καὶ αὐτὴ 35 κεφάλαια καὶ εἶναι δίστηλη ὅπως καὶ οἱ ἄλλες, μόνο πού ἐκτείνεται σὲ 28 φύλλα ἀντὶ 32. Ὁ πρόλογος εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τοῦ 1529, ἀλλὰ τὸ κείμενο παραλλάζει ἀρκετά. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ μὲ βεβαιότητα ἂν πρόκειται γιὰ ἔκδοση ἀπὸ χειρόγραφο μὲ παραλλαγή τῆς παλαιᾶς μετάφρασης ἢ γιὰ νέα ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου μὲ βάση ἄλλη ἰταλικὴ ἔκδοση, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν παράδοση στὴν ὁποῖαν ἀνήκει καὶ τὸ χφ τῆς Βιέννης, πράγμα πού φαίνεται πιθανότερο. Πάντως καὶ πολλὲς ἀστοχίες ἢ τυπογραφικὲς ἀβλεψίες τοῦ 1529 διορθώνονται σὲ λίγες περιπτώσεις οἱ τύποι εἶναι λογιότεροι. Καὶ ἡ ἔκδοση τοῦ 1624, ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο Ἄντ. Πινέλλη, δίνει τὸ ἴδιο κείμενο μὲ τοῦ 1603 (ἔχει 28 φύλλα). Τὴν ἴδια αὐτὴ παράδοση ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἔκδοση τοῦ 1642³, μόνο πού στὰ 35 κεφάλαια (28 φύλλα, δύο στήλες) ἀλλάζει τοὺς τίτλους *χάριω τῆς... σὲ περὶ τῆς... Καὶ* στὸ κείμενο τὴ λέξη *χάριω* τὴν ἀντικαθιστᾷ ἢ *ἀρετῆ*. Ἀκόμη τὸ *ἔποικα* γίνεται *ἔκαμα*, καὶ ἄλλες τέτοιες ἀλλαγές, γλωσσικὲς κυρίως, δικαιολογοῦν τὴ δῆλωση στὸ ἐξώφυλλο: «ἐκκαθαρθὲν ἀπὸ σφάλματα κλπ»⁴. Καὶ τὴν ἔκδοση τοῦ 1675, ὅπου θὰ ἐπέφερε νέες διορθώσεις ὁ Ἄμβρόσιος Γραδενίγος, δὲν μπόρεσα ἐπίσης νὰ τὴν ἐξετάσω.

1. Τὸ ἀντίτυπο (ἀρ. 4^ο Inc. S.a. 804) εἶναι ἀκέφαλο καὶ κολοβό, ἔχει διαφορετικὸ πρόλογο, ἀλλὰ τὸ κείμενο του συμφωνεῖ στὰ βασικὰ σημεῖα μὲ τὴν παράδοση αὐτή. Σύμφωνα μὲ τὰ ὕδατόσημα (Balance: Briquet ἀρ. 2459, ἔτ. 1474-1475) μποροῦμε νὰ τὸ χρονολογήσουμε πρὸς τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰώνα.

2. Βλ. σχετικὰ τὴ μελέτη τοῦ Ν. Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΥ, Τὰ ἐν Βενετία τυπογραφεῖα ἐλληνικῶν βιβλίων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἄθηνᾶ 58 (1954) 286-342, εἰδικὰ στὴ σ. 300.

3. Τὸ κείμενο, τοῦ ὁποῖου τὴν ἀρχὴ ἐκδίδει ὁ Legrand ὡς ἔκδοση τοῦ 1546, δὲν ἀνταποκρίνεται παρὰ στὴν ἔκδοση τοῦ 1642 μὲ τίς ἀλλαγές της, καὶ μόνο ὁ πρόλογος εἶναι ἴδιος μὲ τοῦ 1546, γιὰτὶ σ' αὐτὸν δὲν ἔγιναν ἀλλαγές.

4. Ἴσως μὲ τὴν ἀνανεωμένη αὐτὴ μορφή τὸ βιβλίον νὰ χρησιμοποιήθηκε ὡς σχολικὸ ἐγχειρίδιον στὸν 17^ο αἰώνα Βλ. καὶ παραπάνω σ. 269.

Δὲν ξέρω πῶς μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ τὸ κενὸ στίς ἐκδόσεις ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1700-1755, τὴν ὥρα μάλιστα ποὺ ὁ πρόλογος τοῦ 1755 δηλώνει ὅτι τὸ βιβλίον «ὀλοένα συνηθᾶται εἰς τὰ σχολεῖα». Ὑστερα ὁμῶς ἀπὸ τὴ σιωπὴ αὐτῆ, ὁ 18ος αἰώνας παρουσιάζει τὸ ἔργο σὲ ἐντελῶς νέα μορφή. Ἀπὸ τὸ «Ἄνθος Χαρίτων» μένει μόνον ὁ τίτλος καὶ ἡ γενικὴ διάρθρωση, ἐνῶ νέα ὕλη ἔρχεται νὰ δώσῃ ἓνα «Νέον Ἄνθος Χαρίτων», ποὺ πρωτοπαρουσιάζεται τὸ 1755. Ἡ ἐκδοσὴ εἶναι δίγλωσση, ἑλληνοϊταλική. Στὸν τίτλο, δίγλωσσον καὶ αὐτόν, δηλώνεται ὅτι τὸ ἔργο εἶναι «ἀνακαινισμένον, ἀυξημένον καὶ στολισμένον... βιβλίον ὠφελιμώτατον εἰς κάθε ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα εἰς ὅποιον ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ τὲς δύο τόσον κοινὲς Γλῶσσες Ἱταλικὴν καὶ ἀπλῆν Ρωμαϊκὴν». Τὸ δίστηλο τοῦ βιβλίου καλύπτεται τώρα ἀπὸ τὰ δύο παράλληλα κείμενα, τὰ κεφάλαια εἶναι 42, μὲ ἀνάπτυξη τοῦ κεφαλαίου τῆς ἀγάπης σὲ ὀχτῶ ἀνεξάρτητα κεφάλαια. Σὲ κάθε κεφάλαιο προηγεῖται ἡ θεωρητικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἀκολουθεῖ ἡ παρομοίωσις=similitudine ἢ τὸ παράδειγμα=esempio ἢ καὶ τὰ δύο. Ἡ γλώσσα εἶναι πάλι δημώδης, ἀλλὰ μὲ πολλὰ παραχωρήσεις πρὸς τὴ λόγια (ἔχω ὑπόψῃ μου τὴν ἐκδ. Βόρτολι, 1779)¹. Ἀπὸ τὸ 1812 ὁ τίτλος ἐπανέρχεται στὸ «Ἄνθος Χαρίτων», ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου καὶ τὸ κείμενο εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὸ «Νέον Ἄνθος», μὲ μικρὰς μόνο γλωσσικὰς ἢ φραστικὰς ἀλλαγὰς².

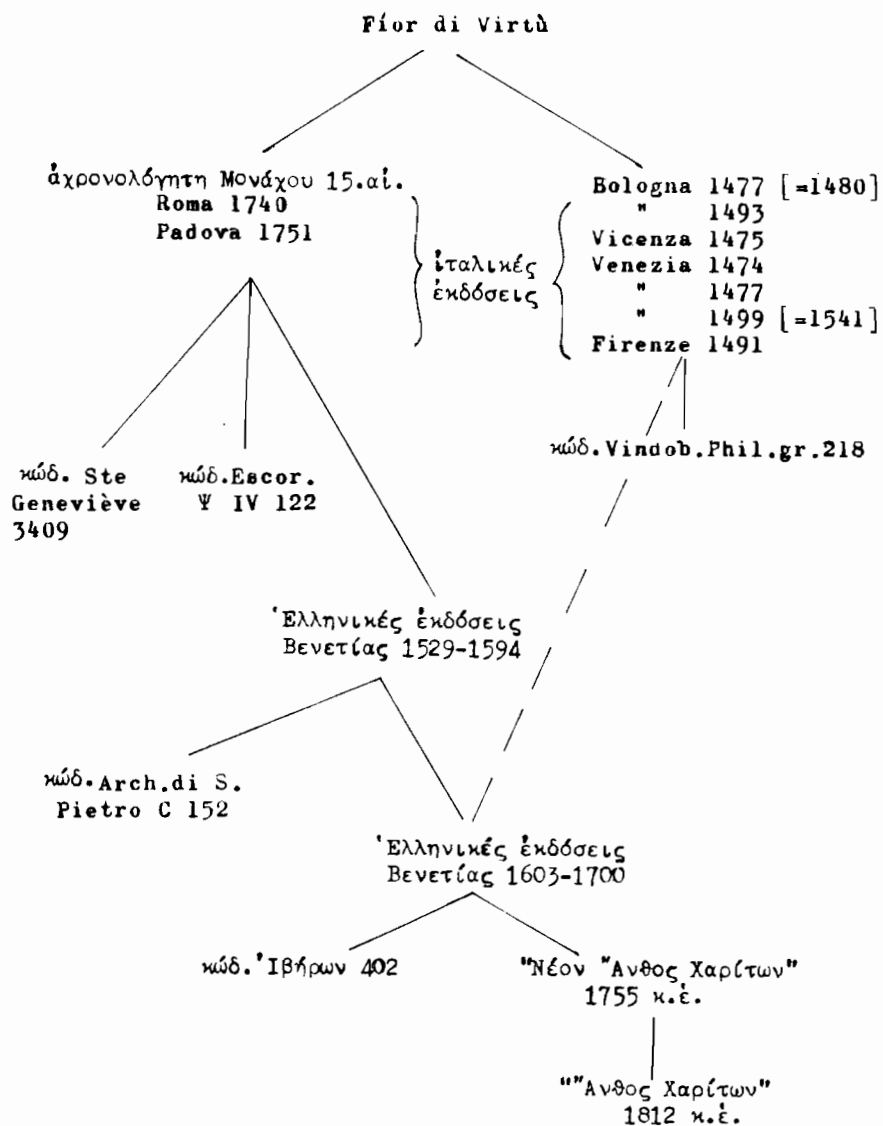
Ἡ παράδοσὴ τοῦ «Ἄνθους Χαρίτων» ξεκινᾷ βασικὰ ἀπὸ δύο ἰταλικὰς παραλλαγὰς τοῦ «Fior di Virtù», ἀπὸ τίς ὁποῖες προῆλθαν τὰ ἑλληνικὰ χφφ καὶ οἱ ἐκδόσεις. Ἐνα συμβατικὸ στέμμα θὰ μπορούσε νὰ σχηματιστοῦσιν τὴν παράδοσιν αὐτὴ μὲ τὸν παρακάτω τρόπο. (Μὲ τὴν ἀχρονολόγητῃ τοῦ Μονάχου καὶ τίς μεταγενέστερες ἰταλικὰς ἐκδόσεις τῆς Ρώμης 1740 καὶ τῆς Πάδοβας 1751³ δηλώνω τὴν παράδοσιν τοῦ 15ου αἰ., ἀπὸ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ μετάφραση

1. Δὲν νομίζω ὅτι τὸ βιβλίον ἀκολουθεῖ καὶ πάλι ἰταλικὸ πρότυπο διασκευασμένο σὲ Nuovo Fior di Virtù, ἀπ' ὅπου καὶ δανείζεται τὸ ἰταλικὸ κείμενο. Πιθανότερο εἶναι ὅτι διασκευάζεται τὸ παλιὸ ἑλληνικὸ μὲ νέα ἰταλικὴ μετάφραση. Ὁ Πρόλογος ἄλλωστε μιλά γιὰ τὴν ἀνάγκη ποὺ ὀδήγησε στὴν ἀνακαίνισιν τοῦ βιβλίου. Στὴν Εἰσαγωγὴν, σ. 6, δίνεται καὶ ἡ σημαντικὴ πληροφορία ὅτι ὡς τότε δὲν ὑπῆρχε κανένα δίγλωσσο βιβλίον στὴν ἰταλικὴ καὶ τὴν ἀπλῆν Ρωμαϊκὴν», ποὺ θὰ χρησίμευε καὶ γιὰ ὅσους θὰ ἤθελαν νὰ μάθουν μόνον τοὺς νὰ μεταφράζουν ἀπὸ τὴ μία στὴν ἄλλη γλώσσα. Τὸν ἴδιον καιρὸ ὁμῶς ἐκδίδεται τὸ «Fiore di Virtù ridotto alla sua vera lezione» (ἔχω ὑπόψῃ μου δύο ἀντίτυπα, Ρώμης 1740 καὶ Πάδοβας 1751), ὅπου ὁ Πρόλογος μιλά γιὰ σχολικὴ χρῆσιν καὶ γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ διορθωθῇ τὸ βιβλίον ἀπὸ λάθη ἀντιγραφῶν καὶ τυπογραφῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴ γλωσσικὴ του ἀποκατάστασιν. Ἀλλαγὰς δὲν γίνονται στὴν ὕλη παρὰ μόνον στοὺς τίτλους· στὸ τέλος προσθέτονται τρία νέα κεφάλαια (εἶναι συνολικὰ 40).

2. Ἐνα «Nuovo Fiore di Vertù ossia Racconti morali per istruzione de giovanetti della prima età», Venezia 1816, δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὸ «Νέον Ἄνθος Χαρίτων»· περιέχει 14 ἡθοπλαστικὰ ἰταλικὰ διηγήματα.

3. Βλ. παραπάνω, σ. 278, σημ. 2 σ. 279, σημ. 1.

της έκδοσης του 1529. Καί με τις εκδόσεις Βενετίας 1474, 1477 καί 1541 [=1499], Φλωρεντίας 1491, Vicenza 1475, Bologna 1480 [=1477] καί 1493

πάλι, δίνω τὴν παράδοση πού χρησιμοποιοῦσε ὁ Κύπριος μεταφραστὴς τοῦ χειρογράφου τῆς Βιέννης. Γιὰ τὴν ἔκδοση Βενετίας 1477, στηρίζομαι στὸ ἀπόσπασμα πού ἐξέδωσε ὁ Legrand ὡς δεῦγμα ¹⁾).

Καὶ στὶς ἐκδόσεις ἡ μετάφραση ἀποδίδει πιστὰ τὸ ἰταλικὸ πρότυπο, ὅπως καὶ στὰ παλαιότερα χειρογράφα· τὸ ἐνδιαφέρον λοιπὸν τῶν κειμένων αὐτῶν εἶναι περιορισμένο στὴν ἴδια τὴ μετάφραση, στὸν νεοελληνικὸ λόγο, στὴ γλῶσσα, στὸ νέο λογοτέχνημα, ἂν μπορούμε νὰ τὸ ὀνομάσουμε ἔτσι στὴν πρώιμη αὐτὴ ἐποχῇ. Ἡ λεπτομετέστερη ἀξιολόγησις τοῦ ἔντυπου κειμένου ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἔλλειψη περισσότερων στοιχείων: ὁ μεταφραστὴς εἶναι ἀνώνυμος, γεωγραφικὴ τοποθέτησί του δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ, χρονολογία του εἶναι ὁ χρόνος τῆς πρώτης ἔκδοσης. Τὸ μόνο πού θὰ ἔμεινε στὸν ἐρευνητὴ θὰ ἦταν οἱ ἐσωτερικὲς ἐνδείξεις, στὴν περίπτωσή μας μόνο οἱ γλωσσικὲς, ἀλλὰ καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν βοηθᾷ τὸ κείμενο, πού δὲν εἶναι διαλεκτικὸ, ὅπως ἡ μετάφραση τοῦ χφ τῆς Βιέννης. Ἡ γλῶσσα τῶν ἐντύπων εἶναι ἡ πανελληνία κοινὴ ὁμιλουμένη μὲ ὀρισμένες ἰδιωματικὲς παρεκκλίσεις, ἐπτανησιακὲς ἴσως, ἡ ἴδια περίπου γλῶσσα στὴν ὁποία γράφτηκαν καὶ ἄλλα δημῶδη πεζὰ ἔργα πού ἐκδόθηκαν τὸν ἴδιο καιρὸ στὴ Βενετία. Ἡ γλῶσσα τοῦ «Ἄνθους Χαρίτων» εἶναι ὅμως ἀπαλλαγμένη σχεδὸν ἐντελῶς καὶ ἀπὸ τὰ λόγια στοιχεῖα πού χρησιμοποιοῦν ἄλλοι συγγραφεῖς, πράγμα πού δείχνει ὅτι δὲν προέρχεται ἀπὸ λόγιον μεταφραστὴ. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀποδίδει τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ ὀνόματα: Ὁ Βίδιος, ὁ Μασμίνος, ὁ Σένακας, ὁ Βάρος, ὁ Βενάλες, ὁ Ἄμος (=Δάμων), ἡ Φισόγια (παρεξηγημένο τὸ ὄνομα τοῦ Φιντία, ὅπως καὶ στὸ ἰταλικὸ πρότυπο—βλ. τὴν ἀχρονολόγητη ἔκδοση τοῦ Μονάχου: una femina nomata Phisoia—σωστὸ στὸ χφ τῆς Βιέννης: Ἄμον, Φίσιας. Στὸ «Νέον Ἄνθος Χαρίτων» εἶναι Δάμων καὶ Πυθίας, πράγμα ἴσως ὄχι ἄσχετο μὲ τὶς ἰταλικὲς ἐκδόσεις τοῦ 1740 καὶ 1751, πού ἔχουν τὸν τύπον Pitia). Ἡ προσκόλλησις αὐτὴ στοὺς ἰταλικοὺς τύπους, πού μεταφέρονται ἀπευθείας ἀπὸ τὰ ἰταλικά, χωρὶς νὰ περάσουν ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν ἐλληνικῶν γνώσεων, μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη οὐμανιστικῆς παιδείας τοῦ μεταφραστῆ ²⁾, πού θὰ γινώριζε ἀσφαλῶς καλὰ καὶ τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσα (ἔκαμε ὥστόσο καὶ μεταφραστικὰ λάθη) καὶ θὰ ζοῦσε στὰ Ἐφτάνησα ἢ στὴ Βενετία. Ἡ μετάφραση τῶν ἐκδόσεων τοῦ 16ου αἰῶνα βρίσκεται σὲ στενὴ σχέση, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, μὲ τὸ χφ Ste Geneviève.

1. B.H. 15.-16. s. 1, 274-276.

2. Βλ. σχετικὰ ΕΜΜ. ΚΡΙΑΡΑ, Noms propres de provenance italienne dans le «Théâtre crétois». Degré d'érudition des auteurs, RESEE 7 (1969) 133-141. Βλ. ἀκόμη Η.-G. BECK, Geschichte der byzantinischen Volksliteratur, Μόναχο 1971, σ. 138-139.

Τὰ μόνα στοιχεῖα πού μπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρῃ ἡ συσχέτιση αὐτὴ εἶναι τὸ ἔτος 1497 καὶ τὸ πλαστὸ μᾶλλον ὄνομα τοῦ μεταφραστῆ: Ἀριστοτέλης.

Σύμφωνα καὶ μὲ τὸ ἰταλικὸ πρότυπο, τὸ ἔργο ἀρχίζει μὲ τὸν πρόλογο καὶ ἀκολουθοῦν 35 κεφάλαια, μὲ πρώτη τὴν ἀγάπη καὶ δευτέρη τὴ ζήλεια, ἐνῶ στὸ τέλος ἡ 35ῃ «χάριν τῆς μετροσύνης» μένει χωρὶς τὴν ἀντίστοιχὴ τῆς κακία. Τὰ περισσότερα κεφάλαια περιέχουν τὶς παρομοιώσεις μὲ τὰ ζῶα καὶ τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή, τὴν ἱστορία ἢ τὰ πατερικὰ κείμενα, καθὼς καὶ τὰ ἀνάλογα ρητά, ὀρισμένα εἶναι δυσανάλογα μεγάλα, ὅπως π.χ. τὸ πρῶτο, τῆς ἀγάπης (πού στὸ χφ τῆς Βιέννης — καὶ στὸ πρότυπό του— ἀναλύεται σὲ ἕξι κεφάλαια) ἢ πολὺ μικρά, ὅπως τὸ τρίτο, τῆς χαρᾶς.

Οἱ ἀνώνυμοι μεταφραστὲς τοῦ Ἄνθους Χαρίτων κρατοῦν μιὰν ἀπὸ τὶς πρῶτες θέσεις ἀνάμεσα στοὺς πρωτοπόρους πού προσπαθοῦσαν στὴν ἐλληνικὴ φωνὴ τοῦ ὑπόδουλου λαοῦ νὰ μιλήσουν μαζί του, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὸ φῶς τῆς ἐλπίδας ἀναμμένο. Πολὺ ἀργότερα οἱ σοφοὶ τοῦ 18ου αἰῶνα θὰ ἔκαναν τὴ διαφώτιση τοῦ λαοῦ ἔργο τῆς ζωῆς τους.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιὰ νὰ ἔχουμε μιὰ εἰκόνα τοῦ ἔργου ὅσο πληρέστερη μπορεῖ νὰ γίνῃ σ' ἓνα σύντομο δημοσίευμα, δίνουμε ἐδῶ ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα ἀπὸ ὅλη τὴ φιλολογικὴ του παράδοση. Προηγοῦνται (Α') οἱ Πίνακες περιεχομένων: τῆς ἰταλικῆς ἐκδόσεως 1474, τοῦ χφ τῆς Βιέννης, τῆς ἐκδ. 1529 καὶ τοῦ Νέου Ἄνθους Χαρίτων. Ἀκολουθοῦν (Β') οἱ Πρόλογοι τῶν χφφ Βιέννης, Escorial, τῆς ἐκδ. 1529 καὶ τῆς ἰταλικῆς 1474, καὶ στὸ τέλος (Γ') ἐπιλογὴ ἀπὸ τὸ ἔργο: μέρη ἀπὸ τὸ πρῶτο κεφάλαιο καὶ τὸ δέκατο ἕκτο ὀλόκληρο, ἀπὸ τὸ χφ τῆς Βιέννης καὶ ἀπὸ τὴν ἐκδοση Βενετίας 1529.

1. Στὴ μεταγραφή τῶν κειμένων προσάρμοσα τὴν ὀρθογραφία σύμφωνα μὲ τὶς σημερινὲς ἀντιλήψεις, διατήρησα ὅμως τοὺς γραμματικὸς τύπους τῶν πρωτοτύπων, γιὰ νὰ γίνουν φανερὲς οἱ διάφορες φάσεις στὴ διαμόρφωση τοῦ πεζοῦ λόγου τῆς ἐποχῆς. Στὸ κυπριακὸ κείμενο τῆς Βιέννης διατηρῶ τὰ διπλὰ σύμφωνα ὅπου ἀνταποκρίνονται σὲ ἰδιοτυπία τῆς προφορᾶς. Στὸ ἴδιο χφ ἀποδίδω τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα ζς ὡς τσ, πχ. *βίτσια*.

Α'. ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>Ἰταλικὸ κείμενο (Venezia 1474)</i>		<i>Χειρόγραφο Βιέννης</i>
Capitolo primo de lamore ingenerale	φ.2	Διὰ τὴν καθολικὴν ἀγάπην
L'amor de Dio	φ.4 ^v	Περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ
Capitolo iii. Del lamore carnale	φ.6	Περὶ τῆς δευτέρας ἀγάπης
Capitolo de lamicitia	φ.7	Περὶ φιλίας
Lo quarto amore...se chiama inamoramento	φ.8 ^v	Περὶ τῆς δ' ἀγάπης
Lo quinto sie amore naturale	φ.11	Περὶ τῆς ε' ἀγάπης
Capitolo vi. De le done	φ.12 ^v	Διὰ τὴν ἀγάπην τῶν γυναικῶν
Capitolo vii. De la invidia	φ.16 (ζ')	Διὰ τὴν ζήλειαν
Capitolo viii. De la legrezza	φ.17 ^v	Διὰ τὴν χαρὰν
Capitolo viiii. De la tristezza	φ.18 ^v (θ')	Διὰ τὴν θλίψιν
Capitolo x. De la pace	φ.21	Διὰ τὴν ἀγάπην τουτέστιν μέ- ρωσιν
Capitolo xi. De la ira	φ.22	Διὰ τὸν θυμὸν
Capitolo xii. De la misericordia	φ.25	Διὰ τὴν ἐλεημοσύνην
Capitolo xiii. De la crudelitate	φ.27	Διὰ τὴν κρουδελετὰν
De la liberalita	φ.28 (ιδ')	Διὰ τὴν λιμπεραλιτά
Capitolo xv. De la avaritia	φ.32	Διὰ τὴν ἀκριβειάν
Capitolo xvi. De la corectione	φ.33 ^v	Διὰ τὴν παιδευσιν
Capitolo xvii. De le losenge	φ.35	Διὰ τὸ κολάκευμα
Capitolo xviii. De la prudentia	φ.36 ^v (ιη')	Διὰ τὴν φρένεσιν
De la pacia. Capitolo xviii	φ.39 ^v (ιθ')	Διὰ τὴν πελλάραν
De la iustitia. Capitolo xx	φ.41	Διὰ τὴν κρίσιν
Capitolo xxi. De la iniustitia	φ.44	Διὰ τὴν ἀδικιάν
De la lealta. Capitolo xxii	φ.46	Διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην
De la falsita. Capitolo xxiii	φ.47	Διὰ τὴν διπροσωπιάν
De la verita. Capitolo xxiiii	φ.49 ^v	Διὰ τὴν ἀλήθειαν
De la bosia. Capitolo xxv	φ.50 ^v	Διὰ τὸ ψέμα
De la forteza. Capitolo xxvi	φ.52	Διὰ τὴν δύναμιν
Del timore. Capitolo xxvii	φ.54	Διὰ τὸν φόβον
De la magnanimita. Capitolo xxviii	φ.55	Διὰ τὴν μεγαλοψυχίαν
De la vanagloria Capitolo xxviii	φ.55 ^v	Διὰ τὴν ψεματινὴν δόξαν
De la costantia. Capitolo xxx	φ.57	Διὰ τὴν στερισσύνην
De la inconstantia. Capitolo xxxi	φ.58	Διὰ τὴν ἀστερισσύνην
De la temperanza. Capitolo xxxii	φ.59	Διὰ τὴν τεμπεράντσαν
De la intemperanza. Capitolo xxxiii	φ.61 ^v	Ἰντεμπεράντσα
De la humilita. Capitolo xxxiiii	φ.62	Διὰ τὴν ταπεινώσιν
De la superbia. Capitolo xxxv	φ.64 ^v	Διὰ τὴν σουμπέρμπιαν
De la abstinencia. Capitolo xxxvi	φ.66 ^v	Διὰ τὴν ἀψινέντσιαν
De la gola. Capitolo xxxvii	φ.67 ^v	Διὰ τὴν γούλαν
De la castita. Capitolo xxxviii	φ.68 ^v	Διὰ τὴν καστιτάν
De la lusuria. Capitolo xxxviii	φ.70	Διὰ τὴν πορνείαν
De la moderanza. Capitolo xxxix	φ.72 ^v	Διὰ τὴν μοδεράντσα

<i>*Έκδοση 1529</i>		<i>*Έκδοση 1779</i>	
(βλ. <i>Πίν. 11</i>)			
α'	Χάριν τῆς ἀγάπης	α'	Περὶ τῆς ἀγάπης γενικῶς
		β'	Περὶ Θεοῦ, καὶ περὶ τῆς ἀγάπης του πρὸς ἡμᾶς
		γ'	Περὶ τῆς ἀγάπης ὅπου ἡμεῖς χρεω- στοῦμεν πρὸς τὸν Θεόν
		δ'	Περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον διὰ τὸν Θεόν
		ε'	Περὶ τῆς φυσικῆς ἀγάπης
		ς'	Περὶ τῆς προσγινομένης ἀγάπης
		ζ'	Περὶ τῆς ἀγάπης τῆς ὀρέξεως
		η'	Περὶ τῆς σαρκικῆς ἀγάπης
		θ'	Περὶ φθόνου
β'	Ἐλάττωμα τῆς ζηλίας	ι'	Περὶ τῆς χαρᾶς
γ'	Χάριν τῆς χαρᾶς	ια'	Περὶ τῆς λύπης
δ'	Ἐλάττωμα τῆς λύπης	ιβ'	Περὶ τῆς εἰρήνης
ε'	Χάριν τῆς εἰρήνης	ιγ'	Περὶ τῆς ὀργῆς
ς'	Ἐλάττωμα τῆς μανίας	ιδ'	Περὶ τῆς εὐσπλαγγνίας
ζ'	Χάριν τῆς ἐλεημοσύνης	ιε'	Περὶ τῆς σκληρότητος
η'	Ἐλάττωμα τῆς ἀνελεημοσύνης	ισ'	Περὶ τῆς ἐλευθεριότητος
θ'	Χάριν τῆς ἐλευθερίας	ις'	Περὶ τῆς φιλαργυρίας
ι'	Ἐλάττωμα τῆς ἀκριβείας	ιη'	Περὶ τῆς διορθώσεως
ια'	Χάριν τῆς παιδεύσεως	ιθ'	Περὶ τῆς κολακείας
ιβ'	Ἐλάττωμα τῆς κολακείας	κ'	Περὶ τῆς φρονήσεως
ιγ'	Χάριν τῆς προβλέψεως	κα'	Περὶ τῆς ἀφροσύνης
ιδ'	Ἐλάττωμα τῆς μωρίας	κβ'	Περὶ τῆς δικαιοσύνης
ιε'	Χάριν τῆς δικαιοσύνης	κγ'	Περὶ τῆς ἀδικίας
ις'	Ἐλάττωμα τῆς ἀδικίας	κδ'	Περὶ τῆς ἐμπιστοσύνης
ις'	Χάριν τῆς ὀρθότητος	κε'	Περὶ τοῦ δόλου
ιη'	Ἐλάττωμα τῆς φαρσίας	κς'	Περὶ τῆς ἀληθείας
ιθ'	Χάριν τῆς ἀληθείας	κζ'	Περὶ τοῦ ψεύδους
κ'	Ἐλάττωμα τοῦ ψεύδους	κη'	Περὶ τῆς δυνάμεως
κα'	Χάριν τῆς δυνάμεως	κθ'	Περὶ τοῦ φόβου
κβ'	Ἐλάττωμα τῆς δειλίας (ἐκδ. ζηλίας)	λ'	Περὶ τῆς μεγαλοψυχίας
κγ'	Χάριν τῆς μεγαλοψυχίας	λα'	Περὶ τῆς κενοδοξίας
κδ'	Ἐλάττωμα τῆς ἔπαρσης	λβ'	Περὶ τῆς σταθερότητος
κε'	Χάριν τῆς ὑποστάσεως	λγ'	Περὶ τῆς ἀκαταστασίας
κς'	Ἐλάττωμα τῆς ἀνυποστασίας	λδ'	Περὶ τῆς εὐκρασίας
κζ'	Χάριν τῆς συγκερνότητος	λε'	Περὶ τῆς ἀκρασίας
κη'	Ἐλάττωμα τῆς ἀσυγκερνότητος	λς'	Περὶ τῆς ταπεινώσεως
κθ'	Χάριν τῆς ταπεινοφροσύνης	λζ'	Περὶ τῆς ὑπερηφανίας
λ'	Ἐλάττωμα τῆς ἀλαζονίας	λη'	Περὶ τῆς ἐγκρατείας
λα'	Χάριν τῆς ἐγκρατείας	λθ'	Περὶ τῆς λαίμαργίας
λβ'	Ἐλάττωμα τῆς γούλας	μ'	Περὶ τῆς σωφροσύνης
λγ'	Χάριν τῆς εὐνουχίας	κα'	Περὶ τῆς ἀκολασίας
λδ'	Ἐλάττωμα τῆς πορνείας	μβ'	Περὶ τῆς μετριότητος
λε'	Χάριν τῆς μετροσύνης		

Β'. Ο ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Fior di Virtù

("Ἐκδοσὴ Βενετίας, 1474)

(φ. 1) Comencia una opera chiamata Fiore de Virtude, che tracta de tuti i vicii humani iquali de fugire ihomini che desidera vivere secondo dio & insegna como se debia aquistare la virtude e li moralissimi costumi provando per auctoritade di sacri Theologi
5 e de molti Philosophi valentissimi.

Per retirare alquanto la misera creatura humana: secondo el mio debile inzegno, ben che di carita ardente cum dolce solazo e suave piacere dal fetido vitio e pestifero del otio tanto de lanima pericoloso quanto anchora del corpo: principio causa e radice dogni
10 male chome ben scrive el padre glorioso San Bernardo ali devoti e sancti frati de monte dei e San Zoane Crisostimo: scrivendo sopra el vangelio di San Matheo in una sententia col sapientissimo Salamone nel suo libro de lo eclesiastico: dice: che molti mali vitii pechati e miserie: ha insignato la otiosita, la quale fo princi-|| (φ. 2)
15 pal causa de la crudele ruina e tremenda vendeta de le infelice misere citade Sodoma e Gomorra come el profeta Ezechiel scrive apertamente e per tanto in nome de la sanctissima Trinita cum la divina gratia intrando nelo odorifero e florido zardino sacratissimo del spirito sancto per la porta spetiosa delle sacre sancte scritture
20 catholice: ho facto come colui che in uno prato grandissimo de diversi e varii fiori: e lege sempre le piu digne cime: per fare la sua girlanda piu zentile e bella cosi habiando fato io: voglio che questo mio libereto picolino habia nome fiore de virtu e de costumi nobilissimi e se alcuno defetto si trovasse in lui prego la dolce carita e desre-
25 tione di coloro che legerano: che senza mio odio o vero infamia: cum diligente studio: modestamente li piacqua de mendarlo che fina adora dogni sua iusta discreta coretione humilmente mi contento lasando ad mi quando bisogna el mio erore el proprio fallo.

Χειρόγραφο Βιέννης

(Vindob. Theol. gr. 218) (Πίν. 9α)

(φ. 1) Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἀγίῳ τοῦ μεταγλωττισμάτου τοῦ βιβλίου ὁποῦ κράζεται Φιὸρ δὲ Βερτού, τουτέστιν Ἀθὸς τῆς Ἀρετῆς ἀπὸ φράγκικον εἰς ρωμαϊκόν.

Ἀρχεύγει ἕναν ἔργον πολλὰ διαφορικὸν τὸ ποιὸν κράζουν Φιὸρ δὲ Βερτού, τὸ ποιὸν ξηγᾶται διὰ ὅλα τὰ βίτσια τὰ ἀνθρώπινα, τὰ ποιά οἱ ἄνθρωποι ὁποῦ πεθυμοῦν νὰ ζήσουν κατὰ Θεοῦ πρέπει νὰ τὰ φεύγουν. Καὶ παραγγέλλει τὸ αὐτὸν βιβλίον τὸ πῶς νὰ κερδέσουν οἱ ἄνθρωποι τὲς ἀρετὲς καὶ τὰ κουστούμια τὰ ἠθικὰ προβιάζοντα μὲ πογέριν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἀγίων θεολόγων καὶ μὲ πολλοὺς φιλοσόφους πολλὰ δασκαλεμένους.

Πρόλογος

10 Διὰ νὰ δροσίσω καμπόσον τὸ πτωχὸν πλάσμα τὸ ἀνθρώπινον κατὰ τὸν ἀχαμνὸν μου σκοπὸν καὶ ἀψὴν ἀγάπην μὲ γλυκιὰν ἀποσκοτίσιν καὶ ταπεινὸν ἀπλαζίριν ἀποῦ τὸ βρωμισμένον βίτσιον καὶ θανατίσιμον, τὴν ὀκνιάν, τόσον διὰ τὴν ψυχὴν ὅσον ἐγγίζει ἀκόμη καὶ εἰς τὸ κορμίν, τὸ ποιὸν βίτσιον ἐνὶ ἀρχῇ, ἀφορμῇ || (φ. 1^v) καὶ ρίζα πᾶσα κακοῦ, ὡς γοιδὸν καλὰ
15 γράφει ὁ δεδοξασμένος πατέρας ὁ ἅγιος Περνάρδος εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ ἀγίους καλογήρους τοῦ Ὄρους τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀπάνω εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἀγίου Ματθαίου εἰς μίαν συντέττιαν τοῦ Σολομῶ εἰς τὸ βιβλίον τὸ Ἐκκλησιαστικόν, λαλεῖ, καὶ πολλὰ βίτσια καὶ κρίματα καὶ μιζέριες ἔμαθεν τὸν ἄνθρωπον ἢ ὀκνιά, ἢ ποιά ἦτον
20 καθολικὴ ἀφορμὴ τῆς σκληρῆς καὶ τρομερῆς βεντέτας τῶν κακορίζικων καὶ δυστυχημένων χώρων τῶν Σοδόμων καὶ τῶν Γομόρρων, ὡς γοιδὸν ὁ προφήτης ὁ Ἰεζεκιήλ γράφει περίτου πλατιά. Καὶ διὰ τοῦτον εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἀγίας Τριάδος μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐμπαίνοντα εἰς τὸ μωρισμένον καὶ ἀθημένον περβόλιν τὸ ἀγιασμένον τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀπὸ
25 τὴν πόρταν τὴν καθολικὴν τῶν ἀγιασμένων καὶ ἀγίων Γραφῶν τῶν καθολικῶν ἐποῖκα ὡς γοιδὸν ἐκεῖνον ὁποῦ ἐνὶ εἰς ἕνα λιβάδιν μεγάλωτατον εἰς τὸ ποιὸν ἐνὶ διάφοροι καὶ παράξενoi ἄθoi καὶ διαλέγει πάντα τὲς περίτου ἄξιες κορφές διὰ νὰ ποίση τὸ στεφάνιν του περίτου εὐγενικὸν καὶ ὁμορφον. Ἰτσοῦ πολομώντα ἐγὼ θέλω καὶ τοῦτον τὸ μικρόν μου || (φ. 2)
30 βιβλίον νὰ ἔχη ὄνομα Φιὸρ δὲ Βερτού καὶ ἀπὸ κουστούμια εὐγενικότατα, καὶ ἀνισῶς καὶ εἰς ἐκεῖνον εὐρεθῆ κανένα σφάλμα, παρακαλῶ τὴν γλυκιὰ

Χειρόγραφο Escorial (Ψ IV 22)

(φ. 5) Ἀρχὴ τῶν ἀπανθισμάτων τῶν ἀρετῶν:

Ἐγὼ ἐποίησα ὡσπερ ἐκεῖνον τὸν ὄντα εἰς μεγάλη πεδιάδα ἀνθισμένην καὶ ἐκλέγει τὰς κορυφὰς τῶν πλέον ὠραίων βοτανῶν εἰς τὸ ποιῆσαι στέφανον, οὕτως καὶ γὰρ ἠρέυνησα καὶ ἀνάγνωσα βιβλία ἅπερ φασὶν τὰς
 5 χάριτας καὶ ἐλαττώματα. Καὶ προθέτω πρῶτον τὴν χάριν διορθῶν αὐτὴν καὶ δοκιμάζω ταύτην ἐν γραφαῖς τῶν φρονίμων καὶ μετὰ τὴν θείαν Γραφήν, καὶ μετὰ ταῦτα θέτω τὸ ἐλάττωμα || (φ. 5^v) τὸ ἐναντίον τῆς χάριτος, δαιρῶν τουτονὶ τὸ βιβλίον εἰς κεφάλαια ὀρθούμενα εἰς πλείονα σπουδῆν, ὁ θέλων εὐρεῖν καὶ μαθεῖν μιᾶς ἐκάστης χάριτος τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν
 10 δύναμιν ἢ τὴν ἐλάττωσιν. Διὰ τοῦτο λέγω καὶ ὀνομάζω τοῦτο τὸ μικρὸν μου ποίημα ἄνθος τῆς χάριτος, ἐὰν δὲ συναντήσῃ τινὶ πταισμάτι ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀναγινώσκοντος, προσπίπτω πρὸς τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ ἐὼ τὸ σφάλμα μου.

Γ'. ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΙ'Ο

Χειρόγραφο Βιέννης

α) Κεφάλαιο Α' (ἀποσπάσματα)

§ 1 (φ. 2). *Διὰ τὴν καθολικὴν ἀγάπην.*

Ἀγάπη, καλὸν θέλημα καὶ διλετσιοῦ καὶ χάριτα, ὅλα εἶναι ἓνα
 15 πράμα, ... ἡ κοσμικὴ καὶ κοινὴ διδασκαλία τῶν ἁγίων θεολόγων καὶ διδασκάλων καὶ τόσον περίτου τοῦ σάν Τουμάζου Δακίνου εἰς τὴν Σούμα τῆς Θεολογίας. Διὰ τοῦτον ἔπαρε σκοπὸν καὶ ἡ καθολικὴ πρώτη κίνησις τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ ἀγρώνισις τοῦ πραγμάτου ὡς γοιὸν λαλεῖ ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τῆς Τριάδος καὶ οὐδεκανέναν κορμὶν
 20 ἐμπορεῖ νὰ ἀγαπήσῃ κανένα πράμα χωρὶς νὰ ἔχη πρωτύτερα ἀγρωνιμιὰ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸ πράμα || (φ. 2^v) καὶ ἐβγαίνει τούτῃ ἡ ἀγρωνιμιὰ ἀπὸ τῆς πέντε αἰσθησεως τῆς καθολικῆς τοῦ κορμιοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὡς γοιὸν ἐνὶ τὸ βλέμμα τὸ ποιοῦν ἐνὶ στὰ μμάτια, ἀπὸ τὴν ἐγρίκησιν ἢ ποιά ἐνὶ στὰ πτιά, ἀπὸ τὴν μυρωδιά ἢ ποιά ἐνὶ στὴν μούττη, ἀπὸ τὸ γεῦμα τὸ ποιοῦν
 35 ἐνὶ στὸ στόμα, ἀπὸ τὸ ἐγγισμα τὸ ποιοῦν ἐνὶ στὰ χέρια, καὶ ἐβγαίνει ἀκόμη ἀπὸ ἄλλην μεριά παρὰ ἴπου τὸ κορμὶν ὡς γοιὸν ἀπὸ τὸν νοῦν τὸ νοητικόν, τὸ ποιοῦν ἐνὶ στὸ σκέψιμον τοῦ νοῦ, καὶ τούτῃ ἡ διάκριση εἶναι ἡ πρώτη

σας ἀγάπην καὶ δισκορτισιὸν, ἐσεῖς ὅπου θέλετε τὸ διαβάσειν καὶ χωρὶς
 μεσιτιᾶ ἢ φάμισμά μου μὲ καλὴν σπουδότητα σκεπαστικὰ ἀρέσκοντά
 σας νὰ τὸ διορθώσετε, καὶ μὲ ὄλον τοῦτον μὲ πᾶσα σας δίκιαν καὶ διακρι-
 5 τικὴν παραγγελιὰν πολλὰ ταπεινὰ κουντεντιάζομαι καὶ ἀφήνοντα εἰς
 ἐμὲ ὅσον εἶναι χρῆση εἰς τὴν φάλλιαν μου καὶ καθολικὸν μου πταῖσμα.

Ἔκδοση Βενετίας, 1529

(βλ. Πιν. 10β)

(φ. Α Πν) Ἐγὼ ἔποικα ὡσπερ ἐκεῖνον ὅπου ἔναι εἰς ἓνα μέγα λι-
 βάδιον ἔμορπον ἀνθισμένον καὶ μαζώνει τὲς κορυφὰς τῶν πλέον ὁμορφο-
 τέρων βοτάνων διὰ νὰ ποιήσῃ ἓνα στεφάνιν· οὕτως καὶ ἐγὼ ἐγύρευσα καὶ
 ἐμάζωξα καὶ ἐσύναξα ἀπὸ τὰ βιβλία ὅπου λέγουν διὰ τὲς χάριτες καὶ ἐλατ-
 10 τώματα, καὶ θέτω καὶ ἀποδείχνω τὴν χάριν καὶ ὀρθῶνω τὴν μὲ τὲς γρα-
 φὰς τῶν φρονίμων καὶ μὲ τὴν θείαν Γραφήν. Καὶ μὲ ταῦτα βάνω τὸ ἐλάτ-
 τωμα τὸ ἐναντίον τῆς χάριτος καὶ μοιράζω τοῦτο τὸ βιβλίον εἰς κεφάλαια
 ὀρθωμένα διὰ πλεόν σύντομον καὶ γοργότερον εἶ τι θελήσῃς νὰ εὕρῃς καὶ
 νὰ μάθῃς τὸ τίποτες τῆς μιᾶς χάριτος. Διὰ τοῦτο θέλω ἐποῦτο τὸ μικρόν
 15 μου ποίημα νὰ τὸ λέγουν Ἄνθος Χαρίτων, καὶ ἂν τύχῃ τίποτες πταῖσιμον
 εἶμαι βέβαιος νὰ ἔναι εἰς τὴν συνείδησιν ἐκείνου ὅπου τὸ ἀναγινώσκει,
 καὶ ἐγὼ ἕως τῶρα πέφτω εἰς τὴν παιδευσίν τους καὶ ἀφήνω τὸ πταῖσι-
 μόν μου.

Ἔκδοση Βενετίας, 1529

α) Κεφάλαιο Α' (ἀποσπάσματα)

§ 1 (φ. Α Πν). *Χάριν τῆς ἀγάπης. Κεφάλαιον α'.*

20 Ἀγάπη καληθέλησις καὶ χαροποιότητα ἔναι ὡσπερ ἓνα πράγμα,
 ὡς καθὼς τὸ δείχνει καὶ ὁ Φρατομάσος εἰς τὸ βιβλίον του, καὶ γενησιμένον
 τίποτες ἔνι τὸ πρῶτον τῆς ἀγάπης, ἤγουν εἰς ἐγνωριμίαν, ὡς καθὼς τὸ
 λέγει καὶ ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος ὅτι οὐδεὶς ἤμπορεῖ νὰ ἀγαπήσῃ κανένα
 πράγμα ἢ κανέναν ἄνθρωπον ἐὰν πρότερον ἂν δὲν ἔχῃ ἐγνωριμίαν μετ'
 25 αὐτον, καὶ ἐποῦτο γίνεται ἀπὸ τὰ πέντε καθολικὰ τοῦ κορμίου, ἤγουν εἰς
 θεωρίαν ὀφθαλμοῦ, εἰς ἀκοὴν ὠτίων, εἰς ὁσφρησιν ρινῶν, εἰς γεῦσιν στο-
 μάτων, εἰς ψηλάφησιν χειρῶν. Καὶ ταῦτα εἶναι ἡ ἐγνωριμία τὸ πρῶτον
 τῆς ἀγάπης, καὶ τὸ πλεόν γίνεται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς καθὼς τὸ
 ἐξηγεῖται καὶ ὁ φιλόσοφος, ὅτι ἡ πρώτη ὄρεξις τῶν ἀνθρώπων ἀρχίζει
 30 ἀπὸ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, ἤγουν τὴν ἐγνωριμίαν, καὶ ταῦτα ἀλλάσσει τὸ
 ἐνθυμητικὸν καὶ ἔρχεται εἰς ὄρεξιν καὶ ὀρμίζει μίαν ἐπι-|| (φ. Α ΠΙ)θυμία-
 τῆς καρδίας καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ τὸ πράγμα ὅπου ὀρέγεται, καὶ ἐτούτῃ
 ἡ ἐπιθυμία γίνεται ἀπὸ μίαν ἐλπίδα, ὅτι ἐλπίζει νὰ ἔχῃ ἐκεῖνο ὅπου ὀρέ-

ἀφορμὴ καὶ ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἀγάπης. Ἀπὸ τοῦτα ὅλα τὸ μεγαλύτερον
 μερτικὸν κατεβαίνει καὶ ἐβγαίνει ἀπὸ τὰ μμάτια, κατὰ τὸ λαλεῖ ὁ Ἄ-
 ριστοτέλης εἰς τὸ βιβλίον του ἀπάνω εἰς τὴν ψυχὴν διὰ τὸν νοῦν καὶ τὸν
 ἀνανοῦν καὶ πρωτύτερα τὸ θέλημα τοὺς ἀνθρώπους κινᾶται ἀπὸ τούτην
 5 τὴν ἀγωνιμίᾳ· τάπισα ἀθύμησις καὶ στρέφεται εἰς ἀπλαζίριν, κινᾶται
 μία ἐπιθυμία ἀπὸ τὴν καρδιὰν νὰ πεθυμήσῃ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τοῦ ἄρεσεν,
 καὶ τούτη ἡ ἐπεθυμία γεννᾶται ἀπὸ ἓνα θάρρος τὸ ποῖον ἔρκεται διὰ νὰ
 ἐμπορήσῃ νὰ χῆ ἐκεῖνον ὅπου τοῦ ἄρεσεν, καὶ ἀπὸ τοῦτον γεννᾶται ἡ
 ἀνωτάτη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης, ἡ ποιά ἐνι ρίζα, θεμελιός, ποδότας, || (φ. 3)
 10 ἀνοικτάριν, στύλλος καὶ φούρμα ὄλων τῶν ἀρετῶν. Ἴτσου ὡς γοῖον γρά-
 φει ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ σάν Τουμάζο Δακίνος καὶ πολλοὶ ἄλλοι θεολόγοι
 προβιάζοντα μὲ ἀουκτοριτὰν καὶ οὐδεκαμιὰ ἀρετὴ ἐμπορεῖ νὰ ναι χωρὶς
 ἀγάπην, ὡς γοῖον καλὰ τὸ προβιάζει ὁ ἅγιος Παῦλος εἰς τὴν ἐπιστολὴν
 του τὴν ποιὰν γράφει πρὸς τοὺς Κορινθίους, διὰ τοῦτον ὅλες οἱ ἀρετὲς
 15 ἔχουν ἀρχὴν καὶ ἄρχεμμα καὶ ἐννοιασμα ἀπὸ ἀγάπην, διὰ τοῦτον ὁ πα-
 σανεῖς ὅποιος χωρὶς φάλλιαν θέλει νὰ γρωνίση τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τὰ βίτσια
 ἄς δῆ πρωτύτερα ἀνὲν καὶ κεῖνον τὸ θέλει νὰ ποίση κινᾶται ἀπὸ τὴν ἀρε-
 τὴν ἀπὸ ἀγάπην ἢ ὄχι, καὶ ἐμπορεῖ εἰς τοιαύτην τάξιν νὰ γρωνίση πα-
 σαεῖς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτον ἐμπορεῖ νὰ τὸ ἀγρωνίση πασαεῖς φανε-
 20 ρὰ εἴτις μὲ καλὸν σκοποὺν βιγλίζει καλὰ τὸ καθολικὸν τῶν ἀρετῶν.

§2. *Ξόμπλιν*: Ἐμπορεῖ νὰ μοιάσῃ ἡ ἀρετὴ ἀπὸ τὴν ἀγάπην εἰς ἓνα
 πουλλίν, τὸ κράζουον καλανδρίνον, τουτέστιν τραχίλια, τὸ ποῖον ἔχει τί-
 τοιον φυσικόν, κατὰ τὸ λαλεῖ ὁ Ἄλμπέρτο Μάνιος καὶ ὁ Πλίνιος, ὁ Σο-
 λίνος καὶ ὁ Παρτολομῖος, ὁ ποῖος συντυχάνει ἀπάνω εἰς τὸ φυσικὸν τῶν
 25 που- || (φ. 3^v) λλιῶν. Καὶ ἀνισῶς καὶ πάρουν τὸ αὐτὸν πουλλὶν ὀμπρὸς εἰς
 ἓνα ἄρρωστον καὶ ἀνισῶς καὶ ὁ ἄρρωστος μέλλῃ ν' ἀποθάνῃ, τὸ αὐτὸν
 πουλλὶν ἀπογυρίζει του τὴν κεφαλὴν του καὶ δὲν θέλει νὰ τὸν ἰδῆ. Καὶ ὁ
 ἄρρωστος θέλει νὰ γλυτώσῃ, θωρεῖ τον στεριὰ καὶ συχνὰ καὶ σηκῶνει
 30 πᾶσαν ἄρρωστιὰν ἀπὸ πάνω του. Ἴτσου πολομᾶ ἡ ἀρετὴ ἀπὸ τὴν ἀγά-
 πην, ἡ ποιά δὲν βιγλίζει ποτὲ κανένα βίτσιον καὶ φεύγει πάντα πᾶσα πρᾶγ-
 μα χοντρὸν καὶ ἄτυχον καὶ μινίσκει πάντα μετὰ χαρᾶς εἰς πρᾶγματα ὄνε-
 στα καὶ βερτιούζικα καὶ συγγενεύγει καὶ πρακτικιάζει πάντοτε εἰς πᾶσα
 καρδιὰν εὐγενικὴν, ἴτσου ὡς γοῖον πολομοῦν τὰ πουλλιά εἰς τὲς πρασι-
 νάδες τῶν δάσων καὶ εἰς τὰ δενδρά τὰ ἀθημένα καὶ πράσινα καὶ δείχνει
 35 περίτου τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀξιὰν τῆς βερτοῦς του εἰς τὴν κακοτυχιάν του
 παρὰ εἰς τὴν καλοριζικιάν του, ὡς γοῖον πολομᾶ τὸ φῶς ἀντὰν τὸ βάλου-
 σιν εἰς τὸ σκότος καὶ φέγγει καὶ λάμπει περίτου δυνατὰ, παρὰ ἀντὰ
 νὰ ναι εἰς τὸ φῶς. Ἴτσου πολομᾶ ἡ βερτοῦ τῆς ἀληθινῆς καὶ τελειωμένης
 ἀγάπης, τὸ ποῖον ἀγρωνίζεται περίτου ἀπὸ τὸ κουντράριον του, ἀμμὲ ||
 40 (φ. 4) ἐννοιάστου καλὰ κατὰ τὴν συντετσιάν του καὶ κατὰ τὴν συντέτσιαν

γεται, καὶ τοῦτο ἔναι ἡ χάρις τῆς ἀγάπης καὶ ἡ ρίζα αὐτῆς καὶ ἔναι καὶ
 θεμέλιον μέγα εἰς ὅλες τὰς χάριτες, ὡς καθὼς γράφει καὶ ὁ φιλόσοφος
 καὶ ὁ Φρατομάσος ἀποδείχνει, ὅτι καμῖαν χάριν οὐκ ἔμπορεῖ νὰ ἔναι
 χωρὶς ἀγάπην καὶ ὅλες ἔχουν ἀρχὴν ἀπ' αὐτὴν καὶ ὅποιος θέλει νὰ γνω-
 5 ρίσῃ τὴν χάριν ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα ἄς ἰδῆ ἐκεῖνο ὅπου θέλει νὰ ποιήσῃ,
 ἂν ἐρμύζῃ ἀπὸ τὴν χάριν τῆς ἀγάπης ἢ ὄχι, καὶ εἰς αὐτὸ θέλεις ἐγνωρίσει
 τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐτοῦτο ἔμπορεῖ νὰ ἰδῆ ὁ καθεὶς ὅπου ἔναι φρόνιμος εἰς
 τὴν γνῶσιν, νὰ ἐβλέπῃς καλὰ τὰ ἴδια τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἐλαττώματος·

§ 2. Λοιπὸν δέ, τούτῃ τὴν ἀγάπην ἔμπορεῖ νὰ τὴν παρομοιάσῃ τινὰς
 10 εἰς ἕνα πουλὶν τὸ λέγουν καλανδρίνον, τὸ ὅποῖον ἔχει ἐτοῦτο τὸ ἴδιον
 εἰς αὐτό: ἂν τὸ φέρουν ὀμπρὸς εἰς τὸν ἀσθενὴν καὶ ἔναι διὰ νὰ ἀποθάνῃ
 ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν γυρίζει τὸ κεφάλιν του καὶ οὐδὲν τὸν ἐβλέπει, εἰ δέ
 καὶ ἔναι ὁ ἀσθενὴς διὰ νὰ ἐγλυτώσῃ, ἐβλέπει τον, καὶ πᾶσα ἀσθένεια
 ἐξιβαίνει ἀπ' αὐτόν. Οὕτως ποιεῖ καὶ ἡ χάρις τῆς ἀγάπης: οὐδὲν ἐβλέπει
 15 κανένα ἐλάττωμα, ἀμὴ πάντοτε σιχαίνεται πᾶσα πράγμα ἄτυχον καὶ ἀπο-
 μένει μὲ τὴν χάριν καὶ μὲ τὸ καλὸν καὶ πάντοτε σεβίνει εἰς πᾶσαν εὐ-
 γενικὴν καρδίαν, ὡς καθὼς ποιοῦν τὰ πουλῖα εἰς τὴν πρασινάδα τοῦ δρυ-
 μῶνος καὶ δείχνει τὴν χάριν τῆς, ὡς καθὼς κάμνει τὸ φῶς: "Ὅσον πλέον
 εἰς σκότος τὸ βάνεις τόσον πλέον φωτίζει, καθὼς λέγει καὶ ὁ Φρατομάσος.
 20 Θέλεις νὰ ἔναι ὀρθωσις εἰς τὴν ἀγάπην; ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ ἀγαπᾷ
 πρῶτον τὸν Θεὸν ἀπάνω εἰς ὅλα καὶ δεῦτερον νὰ ἀγαπᾷ τὸν ἑμαυτὸν του
 καὶ τρίτον νὰ ἀγαπᾷ τοὺς γονεῦς του καὶ ὅλους τοὺς ἐδικούς του καθέναν
 καθὼς πρέπει, διότι πλεὸν πρέπει νὰ ἀγαπᾷς τοὺς ἀγαθοὺς παρὰ τοὺς
 25 πονηροὺς, διότι καὶ τοὺς πονηροὺς πρέπει νὰ τοὺς ἀγαπᾷς καὶ οὐχὶ τὰ
 ἐλαττώματά τους.

τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου εἰς τὸ βιβλίον του τὸ ποῖον ζηγᾶται διὰ τὴν δι-
 δασκαλίαν τὴν χριστιανικὴν τῆς ἀληθινῆς καὶ ἡγιασμένης θεολογίας, καὶ
 πρέπει νὰ ναι ὄρδινος εἰς τὴν ἀγάπην, διατὶ πρωτύτερα παρὰ ὅλα τὰ πρά-
 ματα τοῦ κόσμου πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀγαπήσῃ τὸν Θεόν, τάπισα νὰ
 5 ἀγαπήσῃ τὸν ἑμαυτόν του, τάπισα νὰ ἀγαπήσῃ τὸν κύρην του καὶ τὴν
 μάναν του, τάπισα τὴν πατρίδαν του, τάπισα πᾶσα ἄνθρωπον κατὰ τὸ
 γράδαν του καὶ κατὰ τὴν κουντετσιούν του καὶ κατὰ τὸ ἔναι, διατὶ πρῶ-
 τον πρέπει ν' ἀγαποῦνται οἱ καλοὶ παρὰ οἱ κακοὶ καὶ οἱ κακοὶ πρέπει
 10 ν' ἀγαποῦνται, ἀμμὲ ὄχι τὰ βίτσια τους, ὡς γοιὸν λαλεῖ ὁ ἅγιος Αὐγουστί-
 νος. Καὶ ἀπάνω εἰς ὅλα θέλω νὰ γράψω καὶ νὰ συντύχω διὰ τὴν ἀγάπην
 τοῦ Θεοῦ, ἢ ποιά ἔνι ἀπάνω εἰς ὅλους, τάπισα θέλω εἰπεῖν διὰ τὴν ἀγά-
 πην τοὺς συγγενάδες, τάπισα θέλω πεῖν διὰ τὴν ἀγάπην τοὺς φίλους καὶ
 εἰς τὸ ὕστερον θέλω γράψειν διὰ τὴν ἀγάπην τῶν γυναικῶν.

§ 3 (φ. 12^v). Διὰ τὴν ἀγάπην τῶν γυναικῶν.

15 Καὶ διατὶ ἀπὸ τὲς γυναικῆς κατεβαίνει καὶ ἐβγαίνει πολλὰ τὸ φάμια-
 σμα τούτης τῆς εὐγενικῆς βερτοῦς τῆς ἀγάπης, εἶμαι φερμισσμένος νὰ
 γενῶ διαφεντευτής της μὲ πασαέναν ὁποῦ νὰ πῆ κακὸν διὰ λόγου τους,
 καὶ μὲ ὄρδινον θέλω ἀκλουθήσει εἰς τούτην τὴν λοήν, τουτέστιν πρωτύ-
 20 τερα νὰ ζηγηθῶ κάτι ποιήματα τοὺς φρενίμους ὁποῦ εἴπασιν καλὸν διὰ
 τὲς γυναικῆς, τάπισα νὰ πῶ τὰ ποιήματα ἐκείνους ὁποῦ εἴπασιν κακόν.
 Εἰς τὸ ὕστερον θέλω νὰ κορδιάσω τοῦτα τὰ γραψίματα ἀντάμα καὶ νὰ
 δώσω ἀληθινὴν συμπάθειον θέλοντα νὰ κόψω τὲς γλῶσσες τοὺς κακοὺς
 συντυχάρηδες ὡς γοιὸν τοὺς μεριτιάζει.

Οἱ πρῶτες ποιήσεις ὁποῦ λαλοῦ καλὸν διὰ τὲς γυναικῆς εἶναι τοῦτες :
 25 'Ὁ Σαλαμούς εἶπεν : 'Ὅπου νὰ βρῆ τὴν καλὴν γυναῖκα εὐρίσ- || (φ. 13) κει
 καλὸν καὶ χαρὰν καὶ εἴτις διώχνει τὴν καλὴν γυναῖκα διώχνει πᾶσα καλὸν
 ἀποῦ ξαύτου του. 'Ακόμη λαλεῖ καὶ ἡ γυναῖκα ὁποῦ εἶναι καλὴ εἶναι
 στέμμα τοῦ ἀνδρός της καὶ τιμὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ ὁ Θεὸς πέμπει τὲς ἀρ-
 χοντιῆς εἰς τὰ χέρια τῆς καλῆς γυναίκας, καὶ τὴν ἄτυχην δυσφατιάζει
 30 τὴν, διατὶ ἔτσου ὡς γοιὸν δὲν ἤμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ζήσῃ χωρὶς τὰ τέσ-
 σερα στοιχεῖα εἰς τοῦτον τὸν κόσμον, ἔτσου δὲν ἔθελεν ἐμπορήσῃ ν' ἀπαν-
 τήσῃ χωρὶς τῆς γυναίκας. Τὸ λοιπὸν ἡ γυναῖκα ἐμπορεῖ νὰ πῆ καὶ εἶναι
 τὸ πέφτον στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀνισῶς καὶ νὰ μηδὲν ἦτον οἱ γυ-
 35 ναῖκες, ἔθέλα γερανίσκει οἱ ἄνθρωποι πρὶν τὸν καιρόν τους καὶ ἤθελεν
 χαθῆ ὁ κόσμος, καὶ ἀνισῶς καὶ οἱ γυναῖκες νὰ ἐτσερζιάζοντα εἰς τὰ γράμ-
 ματα καὶ εἰς τὲς τέχνες τοῦ κόσμου ὡς γοιὸν πολομοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἐθέ-

§ 3 (φ. A V). Ὁ Πλάτων εἶπεν: Θέλεις νὰ ἰδῆς τίς εἶναι ὁμοίος σου; Ἐβλεπε τῖναν ἀγαπᾶς δίχως ἀφορμὴν. Διότι ἀπὸ τῆς γυναῖκες ἐξεβαίνει τὸ τίποτες τῆς χάριτος τῆς ἀγάπης, εἶμαι ἔτοιμος νὰ εἶμαι εἰς διαφέντε-
 5 νὰ γυρεύσω τινὰ ποιήματα τῶν φρονίμων ὅπου εἶπαν καλὸν δι' αὐτῆς, καὶ ὀρθωμένα: Πρῶτον τότε ἐκείνων πού εἶπαν κακὸν δι' αὐτῆς, καὶ τὸ τέλος νὰ θέσω τῆς γρα-
 φῆς ἀντάμα καὶ νὰ δώσω ἀληθινὴν λύσιν, καὶ νὰ κόψουν τῆς γλῶσσας ὅπου λέγουν κακά.

Τὸ εἶπαν καλὸν διὰ τῆς γυναῖκες εἰσὶν οὗτοι: Ὁ Σολομών εἶπεν:
 10 Ὅπου ἠῦρεν καλὴν γυναῖκα ἠῦρεν καλὸν καὶ χαρὰ, καὶ ὅπου διώχνει τὴν καλὴν γυναῖκα διώχνει τὸ καλὸν ἀπ' αὐτόν. Ἀκόμη εἶπεν: Ἡ καλὴ γυναῖκα ὅτι ἔναι κορόνα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ὅπου ὀρθώνει τὸ σπίτιν τῆς καὶ τούτου ὁ Θεὸς στέλλει τὴν καλὴν γυναῖκα. Ἀκόμη: Ἡ γυναῖκα ἢ φρόνιμη ἐξανασταίνει τὸ σπίτι καὶ ἡ λωλὴ τὸ ἀφανίζει, ὡς καθὼς ὁ ἄν-
 15 θρωπος οὐδὲν ἤθελεν ἠμπορέσει νὰ βαστάξῃ χω-|| (φ. A V^v) ρὶς γυναῖκα, διὰ τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ τὴν βάλουν πέντατο στοιχεῖο. Τὸ λέγουν κακὸν διὰ τῆς γυναῖκες εἰσὶν οὗτοι: Ὁ Σολομών εἶπεν: Οὐκ ἔναι καμίαν κακοσύνη ἐπάνω εἰς τοῦ φιδίου καὶ οὐδὲν ἔναι μανία ὀμπρὸς εἰς τῆς γυναικός. Ἀκό-
 20 μῃ: Κάλλιον νὰ στέκης μὲ τὸ λεοντάρει καὶ μὲ τὸν δράκον, παρὰ νὰ στέκης μὲ μίαν γυναῖκα μανιωμένην. Ἀκόμη: Ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἤλθεν ἡ πρώτη ἀμαρτία καὶ δι' ἐκείνην ὅλοι ἀποθνήσκωμεν. Ὁ Σολομών εἶπεν: Ἀπὸ

χιλίους ἄνδρας ἐγὼ ἠῦρα πολλοὺς καλοῦς, ἀμὴ ἀπὸ χίλιες γυναῖκες οὐδὲν ἠῦρα καμίαν καλήν. Ἀκόμη: Μὴ στέκης μὲ τὲς γυναῖκες, διότι ἀπὸ τὸ πανὶ γίνεται ὁ σάρακας καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἡ κακοσύνη. Ἀκόμη: Κάλ-
 λιον ἢ κακοσύνη τοῦ ἀνδρὸς παρὰ ἢ καλοσύνη τῆς γυναικὸς. Ἀκόμη:
 5 Ἐὰν ἤθελεν εἶσθαι εἰς αὐτὴν ἀφεντία, ἤθελεν εἶσθαι ἐναντίον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. Εἶπεν εἰς φρόνιμος: Τρία πράγματα διώχουν τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὸ σπίτιν, ὁ καπνός, τὸ κακοσκέπαστον σπίτιν καὶ ἡ πονηρὴ γυναῖκα. Ὁ Ἴπποκράτης εἶπεν μίας γυναικὸς ὁποῦ ἐβάστα στία: Ἡ στία βαστάει τὴν ἄλλην στίαν, καὶ πλέο καίει ἡ γυναῖκα παρὰ τὴν στία.

10 § 4. Καὶ ἡ ἀληθινὴ λύσις ἐναι νὰ ὀρθώσης τοὺς λόγους ἐτούτους, ὅτι τὸ ἐναντίον τῶν γυναικῶν ἦτον ἡ Εὔα, ὁποῦ ἐζημίωσε, καὶ τὸ ἐναντίον αὐτῆς ἦτον ἡ παρθένος Μαρία, ὁποῦ ἐκέρδισεν. Λοιπὸν ὅσοι εἶπαν καλὸν δι' αὐτὲς εἶπαν διὰ τὲς καλὲς καὶ ὅσοι εἶπαν κακὸν εἶπαν διὰ τὲς κακὲς. Καὶ εἰς τοῦτο ἡμπορεῖ νὰ ἰδῆ ὁ καθεὶς καθαρὰ, ἐὰν ἰδῆ καλὰ τὲς ὑπο-
 15 θεσες ἐτοῦτες καὶ νὰ μὴδὲν ἐναντιηθῆ εἰς ἐκεῖνον τὸ εἶπεν ὁ Σολομών, ἤγουν ὅτι οὐδὲν εἶδε ποτὲ καμίαν καλήν γυναῖκα, καὶ οὐδὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐναι ἢ ὄμπρὸς ἀπ' ἐκεῖνον ἢ ὀπίσω οὐδὲν ἐγεννήθησαν πολλὲς ἀπὸ τὲς καλὲς, τὸ ὁποῖον δὲν κάμνει χρεῖα νὰ τὲς ἴφηγοῦμαι, διατὶ εἰσὶν φανερές, ἀμὴ ἔχω το: "Ὅταν ἐκεῖνος τὸ ἔγραψεν ἦτον μανιωμένος, ὅτι ἀφηγοῦνται
 20 εἰς τὸ Παλαιὸν ὅτι ὅταν ὁ Σολομών ἦτον ὄμπρὸς εἰς τὸ τέμπλος ἠγάπησεν μίαν εἰδωλολάτρισα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τὴν πολλὴν ὁποῦ εἶχεν εἰς

ηῦρασιν πολλοὶ ἀπὸ καλῆς πρίν του καὶ ταπισόν του, τὸ ποιὸν ἦτον ἀλη-
 θινὸν καὶ δὲν ἦτον νὰ τὸ ἀρνηθῆ, ὅτι δὲν ἦτον καλῆς γυναῖκες, διὰ τὲς
 ποιῆς δὲν εἶναι χρῆση νὰ τὲς γράψω οὐδὲ νὰ τὲς ξηγηθῶ, διατὶ ἐνὶ πράμαν
 φανερόν, καὶ ἄς μοῦ συμπαθήσῃ ἡ ἀγιοσύνη του, ὅτι ἐκεῖνος ἀφ' ἑαυτοῦ
 5 του εἶπεν ὅτι εὐρίσκονται καλῆς. Καὶ ἐμπορεῖ καλὰ νὰ πῆ καὶ νὰ δια-
 βάσῃ πασαις ὅπου θέλει νὰ γρικήσῃ τὲς ἐξήγησές του, ἀμμ' ἐγὼ πιστεύ-
 γω ἀντάν εἶπεν τοῦτα τὰ κρίματα ὅτι ὁ θυμὸς καὶ ἡ δισπιριά τὸν ἐποῖκεν
 νὰ τὸ πῆ, νὰ τὸ γράψῃ καὶ νὰ τὸ συντύχῃ καὶ διατὶ διαβάζεται εἰς τὴν
 Παλαιὰν Διαθήκην καὶ ἀντάν ὁ Σαλαμοὺς εἶπεν ἦτον εἰς τὰ χρόνια ἐστόν-
 10 τα πρίν τὸν καιρὸν ἀγάπησεν μιὰν ἀλλόπιστην καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τῆς
 ἐκείνης ἀρνήθη τὸν Θεὸν καὶ ἐδόξασεν τὰ εἶδωλα, καὶ ἔφερέν τον εἰς
 τόσον καὶ ἔνδυνέν τον καὶ ἐσκούφωννέν τον γυναικίσιμα καὶ τάπισα ἐπο-
 λόμαν νὰ κάμνῃ τὴν ρόκκα καὶ ἔσυρνε τον ὡς γοιὸν || (φ. 15) νὰ ἔθειεν ἐκεί-
 νη καὶ ἔσυρνέν τον ὡς γοιὸν ἕνα βρέφος, διὰ τοῦτον ἐκείνον τὸν καιρὸν
 15 διὰ τούτην τὴν μωρίαν θυμωμένος πιστεύγω ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν ὅτι δὲν
 ἠμπόρησεν νὰ βρῆ οὐδεκαμιὰ καλή, καὶ ἀκ τὴν ἄλλην μεριά ὅπου θέλει
 νὰ βιγλίσῃ καλὰ τὰ κακὰ τὰ πολομοῦν οἱ γυναῖκες, μὰ τὴν ἀλήθειαν εἶναι
 ὀλλίγα εἰς ἐκεῖνα τὰ πολομοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ἀκόμη εἰς τὸ βίτσιον τὸ
 σαρκικὸν πολλὰ περίτου χαλίνωμα εὐρίσκεται εἰς τὲς γυναῖκες παρὰ εἰς
 20 τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ λοιπὸν καθημερινὸν ἐμποροῦμεν νὰ δοῦμεν πολλῆς
 ἐσπεριέντσες τὸ πολλὴν βάσταμα καὶ διαφεντεμὸν ὅπου διαφεντεύγονται
 ἀπὸ τὰ κομπώματα τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι οἱ γυναῖκες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-
 πους. Τὸ λοιπὸν ἐκεῖνοι ὅπου λαλοῦν τόσον κακὸν διὰ τοῦτες τὲς πτωχῆς
 γυναῖκες ἤθελαν ποίσειν καλύτερα καὶ περίτου τοὺς τιμὴν ἤθελεν εἶσθαι
 25 νὰ μουλλώσουν μὴ ἔχοντα μὰ τὴν ἀλήθειαν θεμέλιον κανένα ἀληθινόν.

§ 5. *Ξόμπλιν*: Διαβάζεται εἰς τὲς Ἱστορίες τῆς Ρώμης καὶ εἰς τὸν
 Βαλέριον τὸν Μάξιμον καὶ ὁ Διονύσιος ἀπὸ τὴν Συρακούζα, ρήγας τῆς
 Σιντσιλλίας, θέλοντα || (φ. 15^v) νὰ κόψῃ τὴν κεφαλὴν ἐνὸς τὸν ἐκράζαν
 Φίσια, ἐκεῖνος ἐζήτησεν γράσαν τάρμε ὀκτὼ μέρες διὰ νὰ πάγῃ ἔσσω
 30 του νὰ ὀρδιναίσῃ τὰ καμώματά του, καὶ ὁ ρήγας ἀπιλογήθη ἴτσου με-
 τριάζοντα μιτὰ του, καὶ ἀνισῶς καὶ ἐκεῖνος νὰ τοῦ ἔδωκεν ἕναν ἐγγυτὴν
 ὅπου νὰ κρατήθηκεν νὰ τοῦ ἐκόψαν τὴν κεφαλὴν του ἀνισῶς καὶ ἐκεῖνος
 νὰ μὴδὲν ἐστράφη, καὶ ἦτον κουντέντος νὰ τοῦ ποίση τὴν γράσαν ὅπου
 τοῦ ἐζήτη. Ἐκείνην τὴν ὥραν ὁ Φίσιας ἔπεψε διὰ ἕναν τὸν ἐκράζαν Ἀμόνε,
 35 τὸ ποιὸν ἐκεῖνος ἀγάπαν τον περίτου παρὰ κανέναν ἄλλον κορμὴν καὶ ἐ-
 κεῖνος τὸ ὅμοιον ἀγάπαν τον καὶ ἐξηγήθηκεν του ὅλον του τὸ κάμωμαν
 καὶ μοναῦτα ὁ Ἀμόν ἐπῆγεν καὶ ἐκρατήθηκεν νὰ τοῦ κόψουν τὴν κεφαλὴν
 του ἀνισῶς καὶ ἐκεῖνος δὲν στραφῆ. Καὶ ἐστόντα εἰς τὸ σπῆτιν του νὰ

αὐτὴν ἔποικέν τον καὶ ἀρνῆθη τὸν Θεὸν καὶ ἐπροσκύνησε τὰ εἰδῶλα, καὶ ἤφερέν τον εἰς τόσον, ὅτι ἐνδυσέν τον γυναίκεα ροῦχα καὶ ἔποικέν τον καὶ ἔνεθεν καὶ τῆ ρόκα καὶ ἔσυρέν τον ὅπου ἤθελεν ἐκείνη, ὡς καθὼς νὰ ἦτον ἓνα παιδί μικρό. || (φ. A VI) Διὰ τοῦτο τὸ εἶπεν ἀπὸ μανίας του ὅτι

5 οὐδὲν εἶδεν καμίαν καλὴν γυναῖκα. "Ὅτι ἀπὲ τὸ καλὸν μέρος ὁποῦ θέλει νὰ ἰδῆ καλὰ τὰ κακὰ ὁποῦ πολεμοῦν, ὀλίγα πολεμοῦν οἱ γυναῖκες πρὸς ἐκεῖνα τῶν ἀνδρῶν. Ἀκόμη εἰς τὴν ὄρεξιν τῆς σαρκὸς πλέον ἔχει κρατημοσύνη ἢ γυναῖκα παρὰ τὸν ἄνδρα, διότι ποῖος καλόγερος ἢ ποῖος ἐρημίτης ἤθελεν εἶσται ἐκεῖνος ὁποῦ νὰ ἐβαστάχθῃ τόσον, νὰ ἔβλεπε πράγμα ἔμορφον εἰς

10 τὴν ὄρεξιν του ὡσπερ τὲς γυναῖκες, ὅταν ἐκεῖνες βλέπουσι τοὺς ἄνδρες. Εἰβία φαίνεται με ὅτι οὐδὲν ἤθελεν ἠῤρεθῆν οὐδεὶς, διὰ τοῦτο βλέπω ἐγὼ ὅτι ἐκεῖνοι ὁποῦ εἶπαν κακὸν διὰ τὲς γυναῖκες χάνουν μίαν ἔμορφην σιωπῆν.

§ 5. Καὶ διὰ τὴν χάριν τῆς ἀγάπης ἀναγινώσκουν εἰς τὲς ἱστορίες

15 τῆς Ρώμης ὅτι ὁ ρήγας Διονύσιος ἠθέλησεν νὰ κόψῃ τὸ κεφάλι μίαις γυναίκεα, τὸ ὄνομά της Φισόγια, καὶ ἐκείνη ἐζήτησε χάριν τέρμενον ἡμέρας ὀκτώ, διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ σπίτιν της νὰ ὀρθώσῃ τὲς δουλεῖες της. Εὐθύς ὁ ρήγας εἶπεν μετὰ χαρᾶς νὰ τῆς δώσῃ ἐκεῖνο τὸ τέρμενον, ἐὰν εὖρη τινὰ νὰ τὴν ἐγγυηθῆ, εἰ δὲ καὶ οὐδὲν ἔλθῃ, νὰ λάβῃ τὸ μαρτύριον ἐκεῖνον.

20 Καὶ ἡ Φισόγια ἐμήνυσεν ἓναν νεώτερον ὁποῦ τὸν ἔλεγον Ἀμόν, ὁποῦ τὴν ἀγάπα εἰς ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ ἐκεῖνος ἐστάθη διὰ τὴν Φισόγια ἐγγυητὴς διὰ τὸ κεφάλιν του, ἐὰν δὲ ἐκείνη οὐδὲν δὲ γυρίσῃ εἰς ἐκεῖνο τὸ τέρμενον, καὶ ἡ Φισόγια ἐδιέβην εἰς τὸ σπίτιν της διὰ νὰ ὀρθώσῃ τὰ πράγματά της, καὶ κοντεύοντας τὸ τέρμενον πᾶσα ἄνθρωπος τὸν ἀναγέλα

25 διὰ τὴν λωλὴν ἐγγυσιν ὁποῦ ἔποικεν, καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἐφοβήθη τίποτε, τόσον ἦτον ἡγαπημένος μετὰ τὴν Φισόγια. "Ὅμως δὲ εἰς τὸ τέλος τοῦ

ὀρδινιάση τὰ καμώματά του καὶ κοντεύγοντα τὸ τάρμε τὸ ποιὸν ἤθελεν
 πάρειν ὁ Φίσιος, πασαεὶς ἀναγέλαν τοῦ Ἀμόνε διὰ τὸ μωρικόν του κρά-
 τημαν τὸ ἐκρατήθην διὰ τὸν Φίσιαν, ἀμμε ἐκεῖνος δὲν ἐφοβᾶτον τίποτες,
 τόση ἦτον ἡ πίστις τὴν εἶχεν εἰς τὸν φίλον του τὸν Φίσιαν. Τὸ λοιπὸν
 5 εἰς τὸ τέλειωμαν τοῦ ||(φ. 16) τάρμε, ὁ Φίσιος ἐστράφην ὡς γοιὸν ἐπρου-
 μούτιασεν, καὶ ὁ ρήγας θωρώντα τίτοιαν καὶ τόσην τελειωμένην ἀγάπην
 τούτους τοὺς δύο, ἐσυμπάθησεν τὸν θάνατον τοῦ Φίσιου, ὅπως ἴτσου τί-
 τοια γκαρδιακὴ ἀγάπη μὴδὲν χωρισθῆ.

β) Κεφάλαιο ΚΑ'

§ 6 (φ. 44). Διὰ τὴν ἀδικιάν.

10 Ἀδικιὰ, τὸ ποιὸν ἐνὶ τὸ κατάδικον βίτσιον τῆς κρίσης κατὰ τὸ
 λαλεῖ ὁ Μακρόμπιος ἐνὶ νὰ κρίνης τινὰν ἄδικα, καὶ τοῦτον ἐνὶ καθαρῇ
 ἀδικιᾷ. Καὶ ἐνὶ ἀδικιᾷ τὴν ποιὰν κράζουσιν ἀντροπή, ἡ ποιὰ ἐνὶ εἰς
 πολλὰς μα ||(φ. 44^v) νιέρες: Ἡ πρώτη ἐνὶ ἄ σκοτώση τινὰν ἄδικα, καὶ
 τοῦτον κράζου το φονικόν· ἡ δεύτη ἐνὶ νὰ ποίσης χωριατοσύνην εἰς
 15 κανέναν ἀνθρωπον, καὶ τούτην κράζου τὴν ἀντροπήν· ἡ τρίτη ἐνὶ νὰ ποί-
 σης νὰ ποίσουσιν κανέναν πράμαν στασιό του τινός, καὶ τοῦτον κράζου
 τον ἀναγέλασμαν· ἡ τετάρτη ἐνὶ νὰ ζημιώσης τινὰν εἰς τὰ πράματά του,
 τοῦτον κράζεται ζημιὰ· ἡ πέφτη ἐνὶ νὰ πάρης τὸ δικὸν ἄλλου κρυφά, καὶ
 τοῦτον κράζου το κλεψιὰ· ἡ ἕκτη ἐνὶ νὰ πάρης τὸ δικὸν του στασιό του,
 20 καὶ τοῦτον κράζου το κούρτσεμα.

§ 7. *Ξόμπλιν*: Καὶ ἐμπορεῖ νὰ παραμοιάση καὶ νὰ ὁμοιωθῆ τὸ βίτσιον
 τῆς ἀδικιᾶς τοῦ διαβόλου, ὁ ποιὸς δὲν ἔχει ποτὲ καμιὰν δικαιοσύνην ἀπάνω
 του καὶ ὅλην του ἡ ἔννοια καὶ τὸ δίλιν του ἐνὶ πάντα νὰ πολομᾷ κακὸν
 ἐκεῖνους ἀποὺ τοῦ δουλεύουσιν καὶ νὰ τοὺς δίδη μεγαλύτερον κόσμον καὶ
 25 μαρτύριον, καὶ πάντα στρέφει κακὸν διὰ καλόν. Ὁ Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ
 Σειδράχ λαλεῖ διὰ τὴν ἀδικιάν: Μὲ κείνον τὸ μέτρος τὸ νὰ μετρήσετε
 ἄλλον, μὲ κείνον θέλου σοῦ μετρήσει καὶ σένα. Ὁ Σαλαμούς εἶπεν: Μη-
 δὲν κρίνετε ἄλλον χωρὶς ἀφορμὴν καὶ δὲ νὰ σᾶς κρίνουν καὶ σᾶς. Ἀκόμη:
 Διὰ τρία πράματα μοβιάζεται τὸ στάτε τῶν χώρων, τὸ τέταρτον δὲν
 30 ἔμπορεῖ νὰ πομείνη. Τὸ πρῶτον ἀντὰν ὁ δοῦλος ἀφεντεύγη, τὸ δεύτερον
 ἐνὶ ||(φ. 45) ἀντὰν τὸν πελλὸν κρατοῦν τον φρένιμον, τὸ τρίτον ἐνὶ ἀντὰν
 ἡ ἀρμαχιὰ τῆς γυναίκας ἐνὶ μισισμένη, τὸ τέταρτον ἐνὶ ἀντὰν ἡ
 δουλεύτρια μινίσκει κληρονόμισσα τῆς κυρᾶς της. Ὁ Σένεκας λαλεῖ:
 Πονιζάμενη ἐνὶ ἡ χώρα ἀποὺ ἔχει ρήγα παιδίον, ὅτι τοὺς καλοὺς ζημιώνει

τερμένου ἢ Φισόγια ἐγύρισεν, ὡς καθὼς ὑποκλίθη ἐκείνη διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Ἄμοῦ, καὶ τότε ὁ ρήγας ὡς εἶδεν τέτοιαν ἐξεκομμένην ἀγάπην ὅπου εἶχεν εἷς περὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐσυμπάθησέν της τὸν θάνατον διὰ νὰ μὴδὲν χαθῆ τοιαύτη ἐξεκομμένη ἀγάπη.

β) Κεφάλαιο ΙΣ'

5 § 6 (φ. C^v). *Ἐλάττωμα τῆς ἀδικίας. Κεφ. ις'.*

Ἄδικία ὅπου ἔναι ἐναντίον ἐλάττωμα τῆς χάριτος τῆς δικαιοσύνης, κατὰ τὸν Μακρόμπιον ἔναι ὅτι νὰ κρίνης τινὰν ἄδικα, καὶ ἐτοῦτο ἔναι ὅμοια ἀδικία καὶ ἔναι εἰς πολλὰς ἀφορμές. Τὸ πρῶτον ἔναι ὅτι νὰ σφάξῃς τινὰν ἄδικα διὰ τίποτες ἀφορμές, καὶ αὐτὸ λέγεται φόνος. Τὸ δεῦτερον ἔναι ὅτι νὰ ποίσησιν τινὸς ἄσκημον, καὶ αὐτὸ λέγεται ἐντροπή. Τὸ τρίτον ἔναι νὰ ποίσησιν τινὰν στανέον νὰ ποιήσῃ τίποτες, καὶ ἐτοῦτο ἔναι ὅμοιον. Τὸ τέταρτον ἔναι ὅτι νὰ ζημιώσῃς τινὸς πράγμα, καὶ αὐτὸ τὸ λέγουν ζημίαν. Τὸ πέμπτον ἔναι ὅτι νὰ πάρῃς τίποτες τινὸς κρυφίως, καὶ αὐτὸ τὸ λέγουν κλεψίαν. Τὸ ἕκτον ἔναι ὅτι νὰ πάρῃς τίποτες στανέο, καὶ αὐτὸ τὸ λέγουν κοῦρσος.

20 § 7. Καὶ ἡμπορεῖ νὰ ὁμοιάσῃς τὴν ἀδικίαν εἰς τὸν διάβολον ὅτι ποτέ του οὐδὲν ἔχει κανένα δίκαιον εἰς αὐτόν. Ὁ Σολομών εἶπεν: Μὴ κρίνης ἄλλον χωρὶς ἀφορμὴν, ἵνα καὶ ἐσὺ μὴ κριθῆς. Ἀκόμη: ἀπὸ τρία πράγματα ἀλλάσσουν τῶν πόντων τὰ στασίματα, καὶ τὸ τέταρτον οὐδὲν ἡμπορεῖ νὰ βαστάται, ἡγουν ὅταν ὁ δοῦλος ἀφεντεύῃ καὶ ὅταν ὁ λωλὸς ἔναι καλὰ χαρτάτος καὶ τὸ ἀνδρόγυνον τῆς γυναικὸς σιχαῖμένος καὶ τὴν ὑποχειρίαν ὅταν ἔναι κληρονόμος τῆς κυρᾶς της. Ὁ Σέννακας εἶπεν: Τέσσαρα κρίματα εἰσὶν ὅπου κράζουσιν τὸν ἄνθρωπον ὀλοῦ ὀμπρὸς εἰς τὸν Θεόν, τὸ κακὸν ὅπου νὰ ἔποιικες τοῦ καθαροῦ καὶ ἡ ἀρσενοκοιτία καὶ τὸ γέλασμα τοῦ δούλου καὶ ὁ μάρτυρας τῆς διακρισίας. Ὁ Ἀριστοτέλης εἶπεν: Προσέχου μὴ χύνης τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς δίκαιον. Ὅταν ὁ εἷς σφάξῃ τὸν ἄλλον, ἄλλος φωνάζει ἐκεῖνος ὀμπρὸς εἰς τὸν Θεὸν καὶ λέγει: Κύριε, ὁ δοῦλος θέλει νὰ ἔναι ὅμοιός σου. Ὁ Σολομών εἶπεν: Νὰ χάσῃς τὸ αἷμα τοῦ ἄλλου καὶ νὰ λάβῃς τὴν ἐξεδούλευσιν τοῦ δούλου εἰσὶν ἀδελφοί.

καὶ τοὺς κακοὺς συμπαθᾶ τοὺς. Ἀκόμη λαλεῖ: Ἀποὺ δὲν παιδεύγει τὸ κακὸν ὀρίζει νὰ γενῆ κακόν. Ἀκόμη λαλεῖ: Τέσσαρα πράματα, τουτέστιν κρίματα κράζου ἀπ' ἄλλον βεντέταν ὀμπρὸς εἰς τὸν Θεόν, τὸ κακὸν ὀποὺ ἐγίνετον εἰς τοῦτον τὸν κόσμον εἰς τοὺς ἀγινώσκουσι καὶ τὸ κρίμαν τῆς
 5 λουτιᾶς, τὸ τζένιασμα τοῦ τεχνίτη καὶ τὸ κρίμαν τοῦ καμοῦ. Τὸ Δεκρέτον λαλεῖ: Τὰ λόγια τοὺς κακοὺς πολλὰ ἔνι. Ὁ Αἴσωπος εἶπεν: Διὰ νὰ σκοτώσης κανέναν κορμὶν δὲν σὲ σύρνει κανένα χρουσάφιν. Ὁ Ἀριστοτέλης εἶπεν: Βλέπε μηδὲν χενώσης τὸ αἷμα τὸ ἀνθρώπινον χωρὶς ραζούν, τὸ ὅμοιον θέλει γενῆ καὶ εἰς αὐτοῦ σου, διατὶ εἰς τὸν οὐρανὸν φωνάζουσιν
 10 ὀμπρὸς τοῦ Θεοῦ λαλώντα: Ἀφέντη, ὁ δοῦλος σου θέλει νὰ ἔναι μοιαστός σου. Εἶπεν ὁ Σαλαμούς διὰ τὴν ἰζούριαν: Τὸ κράτημαν τοῦ αἱμάτου καὶ τὸ κράτημαν τοῦ κόπου τοῦ τεχνίτη ἔνι ἀδέλφια. Ἀκόμη λαλεῖ: Ἀποὺ σγάφει τὸν γοῦππον πέφτει μέσα καὶ ἀποὺ γυρίζει τὴν πέτραν στρέφεται ἀπάνω του, ἀποὺ πιάνει τὸ θεριὸν ἀποὺ τὴν οὐρὰν δακάνει τον,
 15 καὶ ||(φ. 45^v) ἀποὺ βλάπτει μὲ τὴν γλώσσαν θέλει βλαβῆν ἀποὺ κείνην. Διὰ τὸ ἀναγέλιον, πᾶσα κλειψιᾶς καὶ κούρσου ἐσύντυχεν ὁ Σεδιχίας ὁ προφήτης. Εἶπεν: Ὁ δυνάστης ὀποὺ ἔνι ρήγας, τουτέστιν ὀποὺ δυναστεύγει διὰ νὰ σωρεύση λογάριν χωρὶς ραζούν, κοπιάζει νὰ δυσφατιάση τὸν ρηγάτον του, καὶ δὲν νὰ ἀργήση. Ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος λαλεῖ: Ἐ-
 20 κείνον ἔνι χάρισμα ὀποὺ δίδεται μὲ θέλημα, διότι ἐκεῖνον ὀποὺ δίδεται χωρὶς θέλημα δὲν ἔναι καλὸν δώρημα, ἀμμὲ ἔνι ἀναγέλιον. Τὸ Δεκρέτον λαλεῖ: Δὲν εἶναι ποτὲ εἰς καλὸν ἐκεῖνον ὀποὺ καμώνεται κακά. Ὁ Λογγίνος εἶπεν: Ἐκεῖνος ὀποὺ πολομᾶ κακὸν ἄλλου, ἐκεῖνος θέλει τὸ περιλάβειν μοναχός του καὶ δὲ νὰ τὸ δῆ ἀπὸ ἴθεν τοῦ ἔρχεται.

25 § 8. Διὰ τὸ βίτσιον τῆς ἀδικιᾶς ξηγοῦνται εἰς τὴν ζωὴν τοὺς ἀγίους πατέρες ὅτι ὁ δαίμονας ἐννοιάστην μίαν ἡμέραν νὰ πάρη γυναίκαν διὰ νὰ ποίση κόρες νὰ τὲς ἀρμάση διὰ νὰ μπορήση νὰ πάρη τοὺς γαμπρούς του εἰς τὴν κόλασιν μιτά του, καὶ ἔτσου ἐπῆρεν γυναίκαν τὴν κυρὰν τὴν ἀδικιὰν καὶ ἐποῖκεν ἐπτὰ κόρες. Ἡ πρώτη ἦτον ἡ κυρὰ ἡ σουμπέρμπια
 30 καὶ ἐκείνην ἄρμασέν την μὲ τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους, ἡ δευτέρα ἦτον ἡ κυρὰ ἡ ἀκριβειὰ καὶ ἐκείνην ἄρμασέν την μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ μέμπλε, ἡ τρίτη ἦτον ἡ διπλοσύνη καὶ ἐκείνην ἄρμασέν την μὲ τοὺς χωριάτες, ἡ τετάρτη ἦτον ἡ ζήλα καὶ ἐκείνην ||(φ. 46) ἄρμασέν την μὲ τοὺς κλησιαστικούς, ἡ πέμπτη ἦτον ἡ ὑποκρισιὰ καὶ ἐκείνη ἄρμασέν την μὲ τοὺς
 35 τεχνίτες, ἡ ἕκτη ἦτον ἡ ψεματοσινὴ δόξα καὶ ἐκείνην ἐπῆραν την οἱ γυναίκες γιὰ λόγου τους, καὶ δὲν ἐθέλησεν νὰ τὴν ἀρμάση, ἀμμὲ ἀφῆκεν την νὰ πάγη πολιτικὴν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ ἡμπορήση πᾶσα ἄνθρωπος νὰ ἔχη ἀξ αὐτῆς της.

- Ἄκομη: Ὅπου κάμνει τὸν λάκκον νὰ βάλῃ ἄλλον, πέφτει ἀτός του μέσα.
 Ἄκομη: Ὅπου κυλᾷ τὴν πέτραν γυρίζει πρὸς αὐτόν. Ἄκομη: Ὅπου
 κόπτει τὴν ὄραν τοῦ φιδίου, ἤγουν δακώνει τον. Διὰ ἐντροπὴν καὶ ζημίαν
 καὶ κλεψίαν καὶ κοῦρσον εἶπεν ὁ Σεδεκίας ὁ προφήτης: Ὁ ἄνθρωπος
 5 ὁποῦ συνάσσει χρήματα χωρὶς δίκαιον καὶ χώνει τα, ἡ κράτησίς του οὐδὲν
 θέλει ἀξίζει οὐδὲ βασταίνει εἰς τὴν γῆν. Ὁ Αὐγουστίνος εἶπεν: Ἐκεῖνο
 ἔναι χάρισμα ὁποῦ δίδουν μὲ θέλημα, ἀμὴ ἐκεῖνον ὁποῦ δίδουν δίχως θέ-
 λημα χάρισμα οὐκ ἔναι, ἀμὴ ἔναι ἐντροπή. || (φ. CII) Ὁ Λογγίνος εἶπεν:
 Ἐκεῖνος ὁποῦ ποιεῖ κακὸν ἄλλου, αὐτὸς νὰ τὸ εὔρη ἀτός του καὶ οὐδὲν
 10 θέλει ἡξέυρει πόθεν τοῦ ἦλθεν.

- § 8. Διὰ τὴν ἀδικίαν γράφει εἰς τὸ πατερικὸν ὅτι ὁ διάβολος ἐνεθυ-
 μήθη μίαν ἡμέραν διὰ νὰ λάβῃ γυναίκαν διὰ νὰ ποιήσῃ θυγατέρες διὰ νὰ
 τὲς πανδρέψῃ καὶ νὰ σύρῃ τοὺς γαβροὺς εἰς τὴν κόλασιν μετ' αὐτόν. Καὶ
 ἐπῆρεν τὴν ἀδικίαν γυναίκα καὶ ἐποίησεν θυγατέρες ἑπτὰ. Καὶ ἡ πρώτη
 15 ἦτον ἡ ἀλαζονία καὶ ἐπάνδρεψέ την μὲ τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους. Ἡ
 δευτέρα ἦτον ἡ ἀκρίβεια καὶ ἐκείνη ἐπάνδρεψέ την μὲ τὸν κοινὸν λαόν.
 Ἡ τρίτη ἦτον ἡ φαλσία καὶ ἐπάνδρεψέ την μὲ τοὺς χωριάτες. Ἡ τετάρτη
 ἦτον ἡ ζηλεία καὶ ἐπάνδρεψέ την μὲ τοὺς τεχνίτες. Καὶ ἡ πέμπτη ἡ ὑπο-
 κρισία καὶ ἐπάνδρεψέ την μὲ τοὺς κλησιαστικούς. Ἡ ἕκτη ἦτον ἡ ἔπαρσις
 20 καὶ ἐκείνη ἔστειλέν την εἰς τὲς γυναῖκες. Καὶ ἡ ἑβδόμη ἦτον ἡ πορνεία,
 καὶ ἐκείνη δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν πανδρέψῃ, μόνον ἠθέλησέν την εἰς τὸ σπίν-
 τιν του, καὶ ἠθέλησέν το ἐκείνη νὰ ἔναι πουτάννα, καὶ ὅποιος ἄνθρωπος
 τὴν θελήσῃ νὰ τὴν εὔρη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

α) *Τὸ χειρόγραφο Βιέννης* (Vindob. gr. 218).

Πρόλογος

287, 11 *καὶ ἀψὴν ἀγάπην*: στὸ ἰταλικὸ *benche de carita ardente*=*με ἀψὴν ὁμῶς ἀγάπη*.

287, 15 *ὁ ἅγιος Περνάρδος*: Βερνάρδος, Γάλλος ἅγιος τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας (1090-1153).

287, 16 *τοῦ Ὄρου τοῦ Θεοῦ*: *de monte Dei*.

287, 18 *τοῦ Σολομῶ*: ἄλλοῦ ὁ Σαλαμούς: ὁ Σολομών.

287, 18 *τὸ βιβλίον τὸ Ἐκκλησιαστικόν*: Ἐκκλησιαστικῆς, βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ ἀποδίδεται στὸν Σολομώντα.

287, 18 *καὶ πολλά*: ὅτι πολλά: ὁ καὶ χρησιμεύει ὡς εἰδικὸς σύνδεσμος (*che*).

287, 25 *ἀπὸ τὴν πόρταν τὴν καθολικὴν τῶν . . . ἁγίων Γραφῶν τῶν καθολικῶν*: μετὰ τὸ ἐπίθετο *καθολικὸς* ἀποδίδεται κάθε φορὰ διαφορετικὴ ἰταλικὴ λέξη: ἢ πόρτα εἶναι *spetiosa* = *speciosa* = ἰδεατή, οἱ Γραφεὶς εἶναι *catholice*. Γιὰ τὶς ἄλλες σημασίες βλ. στὸ Γλωσσάριο.

287, 27 *ἀθοί*: στὸ *χφ ἀθοί*, ἴσως ἀντὶ *ἀθθοί*: ἔγραψα μετὰ ἓνα θ, ὅπως ἀπαντᾷ ὁ τύπος στὸν τίτλο τοῦ ἔργου.

287, 29 *καὶ τοῦτον*: ὁ καὶ τελικὸς σύνδεσμος (*che*).

287, 30 *καὶ ἀπὸ κουστομία*: ἢ σύνταξη κατὰ τὸ ἰταλικὸ *fior(e) de virtù e de costumi*: μεταφράζεται μόνον τὸ δεύτερο μέρος τῆς φράσης.

289, 1 *καὶ χωρὶς μεσιτιά*: ὁ καὶ τελικὸς σύνδεσμος.

Κείμενο

288 *διὰ τὴν καθολικὴν ἀγάπην*: στὸ ἰταλικὸ *in generale*=γενικά.

288, 15 . . . *ἡ κοσμική*: στὴ μετάφραση παραλείπεται ἡ λέξη *secondo* [la universale].

288, 16 *σὺν Τουμάζο Δακίνος*: ἅγιος Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, πατὴρ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας (1226-1274), σχολαστικὸς θεολόγος καὶ φιλόσοφος. *Σούμα τῆς Θεολογίας* (ἰταλ. *Summa della Teologia*) εἶναι τὸ ἔργο του *Summa Theologiae*.

288, 17 *ἔπαρε σκοπὸν καί*: στὸ ἰταλικὸ *nota che*=σημείωσε ὅτι (προστακτ.).

288, 18 *ἅγιος Ἀύγουστίνος*: κορυφαῖος πατὴρ τῆς ἀρχαίας Δυτικῆς ἐκκλησίας (354-340), ἐπίσκοπος Ἰππῶνος. *Περὶ τῆς Τριάδος* εἶναι τὸ ἔργο του *De Trinitate*.

288, 19 *καὶ οὐδεκανέναν*: εἰδικὸς σύνδεσμος.

- 290, 2 *κατεβαίνει και ἐβγαίνει*: χφ· ἔγραψα με ἓνα ν, σύμφωνα και με ἄλλες περιπτώσεις.
- 290, 2 *μμάτια* χφ· ἔγραψα με ἓνα τ, σύμφωνα και με τις ἄλλες γραφές τοῦ χφ.
- 290, 4 *ἀνανοῦν*: στο ἰταλικό *sensu e sensato*=νοῦς και ἀνανοῦς=αἴσθημα και νόηση.
- 290, 4 και *προωύτερα*: εἰδικός σύνδεσμος.
- 290, 5 *τάπισα ἀθύμησις*: παραλείπεται στη μετάφραση τὸ ρῆμα *se move*.
- 290, 12 και *οὐδεκαμιά ἀρετή*: εἰδικός σύνδεσμος.
- 290, 15 *ἐννοιασμα*: στο ἰταλικό *per cognitiona*=ἀπὸ τῆ σκέψη, τῆ νόηση.
- 290, 23 *Ἀμπέρτο Μάνιος*: Albertus Magnus, καθηγητῆς στο Παρίσι και στήν Κολωνία, δάσκαλος τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη (περ. 1193-1280).
- 290, 23 *Πλίνιος*: Γάιος Σεκουῦδος, ὁ πρεσβύτερος, Λατίνος συγγραφέας (27-79 μ.Χ.). Σὼζεται ἔργο του *Naturalis Historia*.
- 290, 23 *Σολίνος*: Julius Solinus, Λατίνος συγγραφέας (ἀρχ. 3ου αἰ. μ.Χ.). Στὸ ἔργο του *Collectanea rerum memorabilium* χρησιμοποίησε ὡς πηγή τὸ ἔργο τοῦ Πλίνιου *Naturalis Historia*.
- 290, 24 *Παρτολομῖος*: Βαρθολομαῖος, δυτικός ἐκκλησιαστικός συγγραφέας (1260-1347), διάσημος κήρυκας και λόγιος.
- 292, 2 και *πρέπει*: εἰδικός σύνδεσμος.
- 292, 14 *ἀγάτην τοὺς συγγενάδες . . . τοὺς φίλους*: ἡ σύνταξη αὐτῆ τῆς γενικῆς ὑποκειμενικῆς και ἀντικειμενικῆς συχνὴ σὲ ὅλο τὸ χφ.
- 292, 19 *τοὺς φρενίμους*: βλ. τὴν προηγούμενη σημείωση.
- 292, 27 και *ἡ γυναίκα*: εἰδικός σύνδεσμος.
- 292, 32 και *εἶναι*: εἰδικός σύνδεσμος.
- 294, 4 *ἐλπίδα*: στο ἰταλικό (1474) *aspreza* = σκληρότητα· στήν ἐκδ. 1499 [=1541] *speranza*, προφανῶς ἀπὸ παραδρομή. Ἡ ἐννοια: ὅπως δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη σκληρότητα ἀπὸ τοῦ φιδιοῦ . . .
- 294, 12 *παρὰ ἡ καλοσύνη*: στο ἰταλικό *e meglio e la iniquita del homo che la bonta de la femina* (ἡ φράση παραλείπεται στη μετάφραση).
- 294, 21 *Σαλλούστιος*: Ρωμαῖος ἱστορικός (86-35 π.Χ.).
- 294, 23 *Πλάτος*: Πλάτων.
- 294, 24 *Ἀβιτσένας*: Avicenna, Ἀραβας φιλόσοφος (980-1037).
- 294, 36 *καταδικάζει με* χφ.
- 294, 37 και *ἐκεῖνος*: εἰδικός σύνδεσμος.
- 296, 9 και *ἀντάν*: εἰδικός σύνδεσμος.
- 296, 10 *πρὶν τὸν καιρόν*: ἡ παράδοση τοῦ ἰταλικοῦ *κακή*: (1474) *fo in bona etade e siando avanti el tempo*—(1499 [=1541]) . . . *avanti tempo*. Ἡ ἴδια ἀσάφεια και στήν ἐλληνικὴ ἔκδοση τοῦ 1529: *ὀμπρός εἰς τὸ τέμπλος*.

Πρόκειται μᾶλλον γιὰ σύγχυση ἀνάμεσα στὶς δύο ἰταλικὲς λέξεις *tempo* καὶ *tempio* (ναός). Ἔτσι καὶ ἡ ἀχρονολόγητῃ ἰταλικὴ ἔκδοση τῆς Βαυαρικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μονάρχου: *quanto Solomon fu nel mezo del tempio*. Ἡ διήγησι δὲν περιέχεται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

296, 22 *καὶ ὄχι οἱ γυναῖκες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους*: γρ. *καὶ ὄχι οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰς γυναῖκες*, ὅπως καὶ στὸ ἰταλικό.

296, 26 *Ἱστορίες τῆς Ρώμης*: Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνώνυμη συλλογὴ μὲ μυθικὰς διηγήσεις καὶ μεσαιωνικοὺς θρύλους τοῦ τέλους τοῦ 13ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰ. μὲ τὸν τίτλο «*Gesta Romanorum*».

296, 27 *Βαλέριος Μάξιμος*: Ρωμαῖος ἱστορικὸς τοῦ 1ου αἰῶνα μ.Χ.

296, 27 *καὶ ὁ Διονύσιος*: εἰδικὸς σύνδεσμος.

296, 28 *Σιντσιλία*: Σικελία.

296, 29 *Φίσιας*: Φιντίας.

296, 30 *καμώματά μου* χφ.

296, 34 *Ἄμόν*: Δάμων.

298, 7 *τούτους τοὺς δύο*: σύνταξι γεν. ὑποκειμενικῆς (βλ. καὶ παραπάνω).

298, 11 *Μακρόμπιος*: Macrobius, Λατίνος νεοπλατωνικὸς συγγραφέας (περ. 400 μ.Χ.).

298, 24 *κόσμον*: ἔτσι μεταφράζεται τὸ ἰταλικὸ *pena*. Δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ ἄλλοῦ μαρτυρία γιὰ τὴ σημασία αὐτή.

298, 25 *Ἰησοῦς υἱὸς Σειδράχ*: πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης «*Σοφία Σειράχ*».

298, 33 *Σένεκας*: Σενέκας.

300, 3 *βεντέταν* χφ· ἔγραψα μὲ ἓνα τ, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ χφ.

300, 5 *Δεκρέτον*: Decretum, βιβλίον ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας.

300, 11 *τὸ κράτημαν τοῦ αἱμάτου*: μᾶλλον ἀπὸ παραδρομὴ ἐπαναλαμβά-νεται ἢ λ. *κράτημαν*· στὸ ἰταλικὸ *spandere lo sangue*, ἐνῶ *tegnire la fatica*.

300, 16 *διὰ τὸ ἀναγέλιον, πᾶσα κλεψιάς* κλπ.: ἀνώμαλη ἢ σύνταξι· στὸ ἰταλικό: *de la violenza e furto e rapina*.

300, 16 *Σεδικίας*: Τὸ ὀμώνυμο πρόσωπο τῆς Π. Δ. εἶναι βασιλιάς, ὄχι προφήτης οὔτε συγγραφέας.

300, 22 *Λογγίνος*: διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς καὶ φιλολογίας (213-273 μ.Χ.).

300, 25 *τοὺς ἀγίους πατέρες*: σύνταξι γεν. ὑποκειμενικῆς (βλ. καὶ παραπ.).

300, 33-35 *ἀντὶ κλησιαστικὸς* γρ. *τεχνίτες*, *ἀντὶ τεχνίτες* γρ. *κλησιαστικούς*, σύμφωνα μὲ τὸ ἰταλικὸ πρότυπο.

300, 36 *ἀρμάση*: συμπληρῶνω τὸ χάσμα τοῦ χφ ἀπὸ τὸ ἰταλικό: *La septima fo madona Lusuria, e questa non la volse maritare [ma la sola andare*

meretrice per tuto el mondo a cio che ciascuno la podesse havere al suo piacere] —βλ. καὶ τὴν ἑλληνικὴ ἐκδοσὶ τοῦ 1529.

β) Ἔκδοσι Βενετίας, 1529

289, 21 Φρατομάσος: Θωμάς ὁ Ἀκινάτης —βλ. τὴ σημείωσι στὸ 288, 16.

291, 4 νὰ γνωρίση: στὴν ἔκδ. νὰ ποιήση· διόρθωσα σύμφωνα μὲ τὸ χφ Ste Geneviève καὶ τὴν ἰταλικὴ ἐκδοσὶ ἁ.ἔ. τῆς Βαυαρικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μονάχου.

295, 17 ἀπ' ἐκείνον: στὴν ἔκδ. ἀπ' ἐκείνην· διόρθωσα κατὰ τὸ χφ Ste Geneviève.

295, 20 τὸ Παλαιόν: ἡ Παλαιὰ Διαθήκη.

295, 20 τέμπλος: ἔτσι καὶ στὸ χφ Ste Geneviève —βλ. τὴ σημείωσι παραπάνω, 296, 10.

297, 16 Φισόγια: παρεξηγημένο ὡς γυναικεῖο τὸ ὄνομα Φιντίας· καὶ στὸ ἰταλικὸ πρότυπο ἡ ἴδια παρεξήγησι: Phisoia.

297, 20 Ἄμος: Δάμων.

299, 7 Μακρόμπιος: —βλ. τὴ σημείωσι 298, 11.

299, 22 Σένακας: Σενέκας.

299, 23 ὄλοῦ: λείπει στὸ χφ Ste Geneviève.

299, 25 ὁ μάρτυρας τῆς διακρισίας: διάκρισις χφ Ste Geneviève. Δυσνόητη ἡ λέξι στὸ μέρος αὐτό.

299, 28 ὁμοίός σου: στὸ χφ Ste Geneviève συμπληρώνεται ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου: «... νὰ παίρῃ ψυχὰς ἀνθρώπων, καὶ ὁ Θεὸς κάμνει ἐκδίκησιν».

299, 28 νὰ χάσης: ἔτσι καὶ στὸ χφ Ste Geneviève.

301, 2 τὴν πέτραν εἰς ἄλλον: χφ Ste Geneviève.

301, 4 Σεδεκίας: —βλ. τὴ σημείωσι 300, 16.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ *

ἄ V: ἄν

ἀγίνωσκος V 300, 4: ἀθῶος (innocente)·

—βλ. καὶ καθαρὸς E

ἡ ἀγιοσύνη του V 296, 4: ὁ «ἅγιος», ἔκφρασι σεβασμοῦ γιὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς

ἀγρωνιμιά καὶ γρωνιμιά V 288, 20: γρωνιμιά, γνώσι

ἀγρώνισι καὶ γρώνισι V 288, 18: γρωνιμιά, γνώσι

ἀθμημένος V 287, 24: ἀνθιμένος

ἀθός V 287, 2, 27: ἄνθος

ἀθύμητις V 290, 5: θύμησι, ἀνάμησι, μνήμη

ἄκ V: ἔκ

ἀκριβειά V 300, 31: καὶ ἀκριβειά V 301,

*Δίνονται μόνο οἱ σημασίαι ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν κατανόησι τοῦ κειμένου. E=ἐκδοσὶ 1529, V=χφ Βιέννης. Οἱ ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν στίχοι σελίδες καὶ στίχοι τῆς ἐκδόσε μου. Ἡ ἰταλικὴ λέξι στὴν παρένθεσι δίνει τὸν ἀντίστοιχο τύπο στὴν ἔκδ. Βενετίας 1474.

16: φιλαργυρία, τσιγκουνιά
 ἀλλόπιστος V 296, 10: αὐτὸς ποὺ ἔχει
 ἄλλη πίστη, εἰδωλόατρης (ragano)
 ἀμμὲ V: ἀλλά, ὅμως
 ἀναγέλασμαν V 298, 17: βία, ἐκβιασμός
 (violentia)
 ἀναγέλιον V 300, 16: ἐμπαιγμός, ἀπάτη
 (violentia)
 ἀναγελῶ V 298, 2, E 297, 24: κοροϊδεύω,
 περιγελῶ
 ἀνανοῦς V 290, 4: διανόηση
 ἀνδρόγυνον E 299, 21: γάμος (Du Can-
 ge)
 ἄνθρωπος V: ἄνθρωπος, ἄνδρας
 ἀνίσως V: ἀνίσως
 ἀνοικτάρην V 290, 10: κλειδί
 ἀντάμα V, E: μαζί
 ἀντὰν καὶ ἀντὰ V: ὅταν
 ἀντροπή V 298, 12: καὶ ἐντροπή E 299,
 10: προσβολή, ἀδικία, ἀπάτη (inzuria)
 ἀξ V: ἐξ
 ἀξία V 290, 35: ἀξία
 ἀουκτοριτὰ V 290, 12: ἐξουσία, δύναμη,
 αὐθεντία
 ἀπαντῶ V 292, 32: διαρκῶ, διατηροῦμαι
 (durare)
 ἀπὲ E 297, 5: ἀπὸ
 ἀπυλογοῦμαι V 296, 30: ἀποκρίνομαι
 ἀπλαζίριν V 287, 12 290, 5: εὐχαρίστηση
 (piacere, γαλ. plaisir)
 ἀπογυρίζω V 290, 27: ἀποστρέφω, γυ-
 ρίζω ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά (rivolgere)
 ἀποσκοτίσις V 287, 11: ἔλλειψη σκο-
 τούρας, γαλήνη (solazo)
 ἀπτούμενος V 294, 18: (ἄπτω) ἀναμμένος
 ἀρέσκοντάς σας V 289, 2: κατὰ τὴ θέ-
 λησή σας, νὰ θελήσετε (li piacqua)
 ἀρμαχιά V 298, 32: ἀρμασιά, γάμος
 ἀρμάζω V 300, 27: παντρεύω
 ἀρχεμμα V 290, 15: ἀρχίνημα, ἀρχή
 (comenzamento)
 ἀρχεύγω V 287, 4: ἀρχίζω
 ἀρχή 290, 15: ἔναρξη, πρώτη κίνηση,
 ξεκίνημα (principio)
 ἄσχημον E 299, 10: ἀπρέπεια —βλ. καὶ
 χωριατοσύνη

ἀτιμαχιά V 294, 29: ἀτιμασιά, ἀτίμωση,
 δυσφήμιση (infamia)
 ἀτός μου, σου, του E: ἐγώ, ὁ ἐαυτὸς μου
 ἄτυχος V 290, 31 292, 29: κακὸς (trista,
 mata - femina)
 αὐτος E —εἰς αὐτοῦ, ξαύτου, ἀξ αὐτοῦ V:
 αὐτὸς
 ἀφεντεύγω V 298, 30: εἶμαι, γίνομαι ἀφέν-
 τής, ἄρχοντας (segnorezar)
 ἀφεντιά V 294, 13: καὶ ἀφεντία E 295, 5:
 ἀφεντιά, ἐξουσία, κυριαρχία (signoria)
 ἀφορμή E 293, 2: αἰτία: χωρὶς ἀφορμή
 V 298, 28 (senza ragione)
 ἀχαμνός V 287, 11: ἀδύνατος (debile)
 ἀψὸς V 287, 11: φλογερὸς (ardente)

βασταίνω E 301, 6: διαρκῶ
 βάσταμα V 296, 21: ἀντίσταση (resistere)
 βεντέτα V 287, 20 300, 3: ἐκδίκηση
 βερτιούζικος V 290, 32: (βερτοῦ) ἐνά-
 ρετος, φρόνιμος, σοφὸς (virtuoso)
 βερτοῦ V: ἀρετὴ (virtù, virtude)
 βιγλίζω 290, 30 296, 17: βλέπω, κοιτάζω,
 παρατηρῶ, ἐξετάζω
 βητσιο V: ἐλάττωμα (vicio)
 βλέμμα V 288, 23: ὄραση
 βρωμισμένος V 287, 12: αὐτὸς ποὺ μυρί-
 ζει ἄσχημα (fetido)

γαβρός E 301, 13: γαμπρός
 γέλασμα E 299, 24: ἀπάτη, ἐξαπάτηση
 —βλ. καὶ τζένιασμα V.
 γενησιμένον E 289, 21: (γινωμένο, κα-
 μωμένο) γεγονός
 γερανίσκω V 292, 34: γερνῶ
 γεῦμα V 288, 24: γεύση
 γκαρδιακός V 298, 8: ἐγκάρδιος (cordial)
 ὡς γοῖν V: ὅπως, καθὼς
 γοῦππος V 300, 13: λάκκος, χαντάκι
 (fossa)
 γράδαν, τὸ V 292, 7: βαθμός, ἀξίωμα,
 ἀξία (grado)
 γράσα, ἡ V 296, 29: χάρη (gracia)
 γραφή E 293, 6: γραπτό κείμενο —βλ.
 καὶ γράψιμον, ποίημα, ποίησις, ἐξή-
 γημα, ἐξήγησις

- γράφιμον V 292, 21: γραπτό κείμενο (autorita)
- γρικῶ V 294, 34: ἀκούω, καταλαβαίνω (intendere)
- γρωνίζω καὶ ἔγρωνίζω καὶ ἀγρωνίζω V 290, 16: γωρίζω, διακρίνω
- γυναικίσμιος V 296, 12: γυναικεῖος
- γυρίζω V 300, 13: (τὴν πέτραν) κυλῶ, στρέφω πρὸς μιὰ κατεύθυνση (chi rivolze la pietra)
- δακάνω V 300, 14: δαγκάνω
- δασκαλεμένος V 287, 9: διδαγμένος, διαβασμένος (valentissimo)
- δείχνω E 289, 21: ἀποδεικνύω
- διάκριση V 288, 27: γνώση (conoscienza)
- διακρισία E 299, 25
- διακριτικός V 289, 4: φρόνιμος, συνετὸς (discreto) —βλ. καὶ διακρισιῶ
- διαφεντεμὸς V 296, 21: ὑπεράσπιση, ἄμυνα (defendere)
- διαφεντεύομαι V 296, 21: ὑπερασπίζομαι, ἀμύνομαι
- διαφεντευτής V 292, 17: ὑπερασπιστής (defensore)
- διαφέντεψη E 293, 4: ὑπεράσπιση
- διαφορικός V 287, 4: χρήσιμος, ὠφέλιμος
- τὸ δικὸν V 298, 19: ἰδιοκτησία, περιουσία
- διλετσιοῦ V 288, 14: ἀγάπη, εὐσπλαχνία (dilectione)
- τὸ δῖλον V 298, 23: εὐχαρίστηση (dileto)
- διπλοσύνη V 300, 32: διπροσωπία, ἀπάτη (falsita)
- δισκριτιῶ V 289, 1: διάκριση, φρόνηση, σύνεση (desretione) —βλ. καὶ διακριτικός
- δισπιρὰ V 296, 7: περιφρόνηση (desdegno)
- δόξα ψεματοσινή V 300, 35: ἀλλοῦ: ψεματική δόξα (vana gloria)—βλ. καὶ ἔπαρσις E
- δοξάζω V 296, 11: τιμῶ, λατρεύω (adorare)
- δουλεύτρια V 298, 33: δούλα, ὑπηρέτρια
- δουλοσύνη V 294, 12: ὑποδούλωση (iniquita)
- δρυμὼν E 291, 18: δρυμὸς
- δυναστεύω V 300, 17: μεταχειρίζομαι βία
- δυνάστης V 300, 17: ἡγεμόνας
- δυστυχημένος V 287, 21: δυστυχημένος
- δυσφατιάζω V 292, 29 300, 18: φθείρω, καταστρέφω (disfare, desfar)
- ἐβγαίνω V 288, 21 292, 15: βγαίνω, προέρχομαι (procedere)
- ἐγγίζω V 287, 13: ἐνοχλῶ, πειράζω, ζημιώνω
- ἐγγισμα V 288, 25: ἀφή
- ἐγγυση E 297, 25: ἐγγύηση
- ἐγγυητής V 296, 31: ἐγγυητής
- ἐγκρίκηση V 288, 23: ἀκοή
- ἐμαυτὸς μου, σου, του E: ἐαυτὸς
- ἐνδύω V 296, 12: ντύνω
- ἐνθυμοῦμαι E 301, 11: σκέφτομαι, βάζω στὸ νοῦ μου
- ἐνθυμητικὸν E 289, 31: μνήμη
- ἐννοιάζομαι V 294, 35 300, 26: σκέφτομαι, βάζω στὸ νοῦ μου· ἐννοιάστον (προστακτική) V 290, 40
- ἐννοιασμα V 290, 15: νόημα, σκέψη (cognition)
- ἐντροπή E 299, 10: προβολή, ἀπάτη
- ἐξανασταίνω E 293, 14: ὑψώνω, χτίζω
- ἐξεβαίνω καὶ ἐξιβαίνω E 291, 14 293, 2: βγαίνω
- ἐξεδούλευση E 299, 29: ἐκδούλευση, ὑπηρεσία
- ἐξεκομμένος E 299, 2, 4: τέλειος, πλήρης
- ἐξήγημα καὶ ξήγημα V 294, 27: χωρὶο συγγραφέα, μαρτυρία, ἀπόδειξη (autorita)
- ἐξήγηση V 294, 2: —βλ. ἐξήγημα καὶ ποίησις, ποίημα, γράψιμον, γραφή
- ἐπαρσις E 301, 19: ψεματοσινή δόξα V
- ἐρχομαι V 290, 7: ἔρχομαι
- ἐρμίζω καὶ ὀρμίζω E 289, 31 291, 6: ὀρμῶ, ξεκινῶ, προέρχομαι
- ἐσπεριέντσα V 296, 21: πείραμα, δοκιμή, ἐμπειρία (experientia)
- ἔσσω: μέσα· μου, σου, του V 296, 29: στὸ σπίτι μου (a casa sua)
- ἐτσερζιάζομαι V 292, 35: ἀσκοῦμαι,

- ἀσχολοῦμαι (exercitarsi)
- ζήλα V 300, 33: ζήλεια (invidia)
- ζημιώνω V 298, 17 298, 34 E 299, 12:
βλάπτω, ζημιώνω, ἀδικῶ (danificar,
perseguitar)
- ζημιὰ V 298, 18: ζημία, βλάβη (dano)
- θανάσιμος V 287, 12: θανάσιμος (pesti-
fero)
- θάρος V 290, 7: ἐμπιστοσύνη, ἐλπίδα
(speranza)
- θέλημαν V 300, 21 E 301, 8: θέληση
(volonta)
- θεμελιός, ὄ V 290, 9: θεμέλιο
- θυμωτάρια (ἐπίθ. θηλ.) V 294, 7: εὐέ-
ξαπτος, θυμώδης
- ἴδιον E 291, 10: χαρακτηριστικό, γνώρι-
σμα
- ἰζούρια V 300, 11: προβολή, ἀδικία, ἀπάτη
ἴτσου V: ἔτσι
- καθάριση V 294, 27: διευκρίνιση, ξεκα-
θάρισμα (dechiaratione)
- καθαρός E 299, 24: ἀθῶος —βλ. και ἀγί-
νωσκος V
- καθεεῖς E: καθένας
- καθολικά, τὰ E 289, 25: οἱ αἰσθήσεις
- καθολικός V 287, 25 288, 22: κυριό-
τατος, πρωτεύων: αἰσθήσεις καθολικῆς
(principal), V 288, 17: γενικός (ingé-
nerale), V 288, 13: ἀποκλειστικῆς
(proprio), V 290, 20 τὸ καθολικόν:
τὸ χαρακτηριστικὸ (la proprietà) —ἄλ-
λες σημασιολογικῆς παρατηρήσεις βλ.
στις Σημειώσεις
- και V: εἰδικὸς και τελικὸς σύνδεσμος
μετάφραση τοῦ ἰταλικοῦ che, συχνὸς
στὸ χφ
- κακοσύνη E 295, 3, 4: κακία
- καλανδρίνος V 290, 22 E 291, 10: εἶδος
κορυδαλλοῦ
- καληθέλησις E 289, 20 και καλὸν θέλημα
V 288, 14: καλὴ διάθεση, εὐμένεια,
φιλία, (benivolentia)
- καλλιότερος V 294, 6: καλύτερος
- καλοριζικιά V 290, 36: καλοτυχία, εὐ-
τυχία
- καμὸς V 300, 5: κάψιμο (incendio)
- κάωμα V 296, 30: πράξη, δουλειά (fato)
- καμώνεται V 300, 22: γίνεται
- καταδικάζω V 294, 36: ἀντίθεση, ἔργο-
μαί σὲ ἀντίθεση (contrastare)
- καταδίκιος V 294, 2 298, 10: ἀντίθετος,
ἀντίδικος (contrario)
- κατεβαίνω V 290, 2 292, 15: προέρχομαι
(descendere)
- κίνησις V 288, 17: ξεκίνημα, κίνητρο
(movimento)
- κινῶμαι V 290, 4: ξεκινῶ
- κληρονόμισσα V 298, 33: θηλ. τοῦ κλη-
ρονόμος
- κοινός V 288, 15: (comune)
- κόμπωμα V 296, 22: ἀπάτη (βλ. και
τζένιασμα)
- κοντεύω V 298, 1: πλησιάζω
- κορδιάζω V 292, 21: συμφωνῶ, συσχε-
τιζῶ (acordare)
- κορμίν: 1. σῶμα V 288, 22 2. ἄνθρωπος
V 288, 19 296, 35
- κοσμικός V 288, 15: γενικός, κοινός
(universale)
- κόσμος V 298, 24: τιμωρία, ποινὴ (pena)
- κουντεντιάζομαι V 289, 4: ἱκανοποιῶμαι,
ἀρκοῦμαι (contentare)
- κουντέντος V 296, 33: (εἶμαι) συγκατα-
τίθεμαι
- κουντεντσιού V 292, 7: κατάσταση, φύση,
ἐπάγγελμα (condicione)
- κουντάριος V 290, 39: ἀντίθετος
- κοῦρσος, τὸ V 300, 16 E 299, 15: ἀρπαγὴ
(rapina)
- κούρτσεμα V 298, 20: ἀρπαγὴ (rapina)
- κουστούμι V 287, 8: ἦθος, διαγωγή
- κράτημαν: 1. παρακράτηση V 300, 11
2. ὑποχρέωση V 298, 2
- κρατημοσύνη E 297, 7: συγκαταητός,
ἐγκράτεια
- κράτησις E 301, 5: δύναμη, ἰσχὺς
- κρατοῦμαι V, 296, 32: συμφωνῶ, ὑπο-
χρεώνομαι, δεσμεύομαι

κρατῶ V 298, 31: θεωρῶ, νομίζω
 κρίμα V 296, 7: κρίση, γνώμη (cosa)
 κρίμα V 287, 19 294, 8 300, 5 E 299,
 23: σφάλμα, ἀμάρτημα (peccato)
 κρίση V 298, 10: δικαιοσύνη (iustitia)
 κύρης V 292, 5: πατέρας
 κυλῶ E 301, 2: μτβ.

λαμπρόν, τὸ V 294, 17: φωτιά
 λόντας V 294, 6: λεοντάρι
 λόγου μου, σου, του V 292, 17: προσω-
 πική ἀντωνυμία
 λογάριν V 300, 18: χρυσάφι, θησαυρός
 λοῆ V 292, 18: λογή, τρόπος (modo)
 λουτιά V 300, 5: κρίμαν τῆς λουτιᾶς:
 peccato sodomitico, ἀρσενοκοιτία E
 λυσσάρια (ἐπίθ. θηλ.) V 294, 16: λυσσα-
 σμένος
 λωλὸς E 293, 14 299, 20: ἀνόητος, τρελὸς

μανία E 293, 18 297, 4: θυμός, τρέλα
 μανιέρα V 298, 13: τρόπος (maneria)
 μανιωμένος E 295, 19: θυμωμένος, ἐξα-
 γριωμένος
 μαρτύριον E 297, 19: μαρτυρικός θάνατος
 μάτι V
 μέμπλε V 300, 32: popolo
 μεριτιάζω V 292, 23: ἀξίζω, ταιριάζω,
 ἀρμόζω (meritare)
 μερικόν V 290, 2: μέρος (parte)
 μεσιτιά V 289, 2: (μισιτιά), μίσος (odio)
 μετριάζω V 296, 31: συμβιβάζω (calefare)
 μέτρος, τὸ V 298, 26: μέτρο (mesura)
 μιζέρια V 287, 19: ἀθλιότητα (miseria)
 μινίσκω V 290, 31 298, 33: μένω
 μισισμένος V 298, 32: μισητός, ἀπεχθής,
 δυστυχημένος (;) (dolente) —βλ. σιχα-
 ῖμένος E
 μιτά μου, σου, του V 300, 28: μετά, μαζί
 μοβιάζομαι V 298, 29: κινούμαι, ταρα-
 ζομαι (moversi)
 μοιαστός V 300, 11: ὁμοιος (equale)
 μοναῦτα V 296, 37: μεμιας, ἀμέσως (su-
 bito)
 μουλλώνω V 296, 25: σωπαίνω (tacere)
 μούττη V 288, 24: μύτη

μυρισμένος V 287, 23: μυρωδάτος (odo-
 rifero)
 μυρωδιά V 288, 24: ὄσφρηση
 μυρικός V 298, 2: ἀνόητος

νέθω E 297, 3: γνέθω
 νοητικόν, τὸ V 288, 26: ἡ νόηση (intele-
 ctivo)

Ξήγημα καὶ ἐξήγημα V 294, 27: χωρίο
 συγγραφέα, μαρτυρία (autorita)—βλ.
 καὶ ποίημα, γράψιμον
 Ξηγοῦμαι V 292, 19 294, 2: πραγματεύο-
 μαι (tractare)
 Ξόμπλιν V 296, 26 298, 21: παράδειγμα
 (exempio)

ὄκνιά V 287, 19: ὄκηρία (otio, otiosita)
 ὄνεστος V 290, 31: τίμιος (honesto)
 ὄρα E 301, 3: οὐρά
 ὄρδινος καὶ ὄρδινον V 292, 18: τάξη, ἱε-
 ραρχία (ordine)
 ὄρδινιάζω V 296, 30: τακτοποιῶ, ρυ-
 θμίζω (ordinare)
 ὄρθωνώ: 1. τακτοποιῶ, ρυθμίζω, 2. ὑπο-
 στηρίζω E 289, 10 3. τιμῶ, δοξάζω,
 ἐξυψώνω 4. ταξινομῶ, ἀριθμῶ κεφάλαια
 ὀρθωμένα) E 289, 13
 ὀρθωσις E 291, 20: τάξη, ἱεραρχία
 ὀρμίζω καὶ ἐρμίζω E 289, 31 291, 6:
 ὄρμῶ, ξεκινῶ, προέρχομαι
 οὐδὲ εἶς E, οὐδεκανεὶς V: κανένας
 οὐδὲν E: δὲν

παίδευσις E 289, 17: κρίση
 παίδιος V 298, 34: νέος (giovene)
 παραγγελιά V 289, 4: ὑπόδειξη, διόρθω-
 ση (coretione)
 παραμοιάζω V 298, 21: appropriare
 πασαεὶς V: καθένας
 πεθινίσκω V 294, 8: πεθαίνω
 πελλὸς V 298, 31: τρελὸς
 πέντατος E 293, 16: πέμπτος
 περιλαμβάνω V 300, 23: ξαναπαίρνω,
 παίρνω πίσω
 περίτου V: περισσότερο, πάρα πολύ

πέφτος V 292, 33: πέμπτος
 πιτώνω V 294, 25: ἀξάνω, μεγαλώνω,
 πολλαπλασιάζω (multiplicare)
 πλέο (ἐπίρρ.) E 297, 23: πιδ
 πλικεύγω καὶ ἀπλικεύγω V 294, 6: κα-
 τοικῶ (habitare)
 πογέρην V 287, 8: ἐξουσία (auctoritate)
 ποδότας V 290, 9: ὀδηγός, κυβερνήτης,
 καπετάνιος (guida)
 ποίημα V 292, 20 E 289, 15 293, 5: ἔρ-
 γο, χωρίο συγγραφέα, μαρτυρία (auto-
 rita) —βλ. καὶ ἐξήγημα, γράψιμον, γρα-
 φή ποίηση V 292, 24: χωρίο συγγραφέα,
 μαρτυρία
 πολεμῶ E 297, 6: κάμνω
 πολιτική V 300, 27: κοινὴ γυναίκα, πόρνη
 (meretrice)
 πολομῶ V 287, 29: κάμνω
 πονιζάμενος V 298, 34: πονεμένος, λυ-
 πημένος, δυστυχημένος (dolente)
 πουτάνα E 301, 22: πόρνη
 πρακτικιάζω V 290, 32: ἔχω οἰκειότητα,
 συχνάζω (practicare)
 προβιάζω V 287, 8: δοκιμάζω, ἐξετάζω,
 ἀποδεικνύω (provare, dechiarare)
 προυμουτιάζω V 298, 6: ὑπόσχομαι
 (ἀρχ. γαλλ. proumettre)
 πταΐσιμον E 289, 15: πταΐσμα, φταΐσιμο,
 ἐλάττωμα
 πτιά V 288, 24: αὐτιά
 ραζούν V 300, 8, 18 (χωρὶς ραζούν): χω-
 ρὶς αἰτία, χωρὶς δίκαιο (contra rason)
 ρηγάτον V 300, 19: βασιλείο
 ρόκκαν (κάμνω τὴν) V 296, 13: γνέθω
 (filare)
 σάρακας E 295, 3: σαράκι, σκόρος
 σγάφρω V 300, 13: σκάβω
 σεβαίνω E 291, 16: μπαίνω
 σηκώνω V 290, 28: ἀφαιρῶ, βγάζω
 σιχαῖμένος E 299, 21: σιχαμερός, ἀπεχθὴς
 σκεπαστικά (ἐπίρρ.) V 289, 2: σεμνά,
 σωπηλά, διακριτικά (modestamente)
 σκέψιμον V 288, 27: σκέψη (imaginare)
 σκληρός V 287, 20: σκληρὸς

σκοπὸς V 294, 1: νοῦς, ἀντίληψη (inte-
 leito): ἔπαρε σκοπὸν V 288, 17: πρό-
 σεχε, σημείωσε (nota)
 σκουλούκιν V 294, 11: σκουλήκι
 σκουφώνω V 296, 12: βάζω σκουφο σὲ
 κάποιον
 σμίγομαι V 294, 22: συναναστρέφομαι,
 ἐνώνομαι
 σουμπέρμπια V 300, 29: ὑπεροψία, ἀλα-
 ζονία
 σπουδότητα V 289, 2: φροντίδα, ἐπι-
 μέλεια (studio)
 στανέον E, στανιό V, μου, σου, του: παρὰ
 τὴ θέληση, ἐκβιαστικά
 στάσιμο E 299, 19: ἰσορροπία, τάξη —βλ.
 καὶ στάτε
 στάσσω V 294, 16: στάζω
 στάτε, τὸ V 298, 29: τάξη, ἰσορροπία —βλ.
 καὶ στάσιμον
 στέκω E 293, 19: συναναστρέφομαι
 στέμμα V 292, 28: corona
 στεριά (ἐπίρρ.) V 290, 28: στερεά, σταθερά
 στία E 295, 8: ἐστία, φωτιά
 στρέφομαι V 296, 33: ἐπιστρέφω
 συγγενάδες V 292, 12: συγγενεῖς
 συμπάθειος, ἡ V 292, 22: συμπάθεια,
 εὐνοια
 συμπαθῶ: 1. εὐνοῶ V 300, 1 2. συγχωρῶ
 χαρίζομαι V 296, 4 298, 7 E 299, 3
 συντέτσια V 287, 17 290, 40: ἀπόφθεγμα,
 γνώμη
 συντυχάννω V 290, 24: μιλῶ
 συντυχάρης V 292, 23: ὀμιλητῆς: κακὸς
 συντυχάρης: κακόγλωσσος
 σωρεύγω V 300, 18: μαζεύω σὲ σωρό,
 συγκεντρώνω
 τάπισα, ταπισὸν V: ὕστερα, ἔπειτα
 τάρμε, τὸ V 296, 29: ὄριο, περιθώριο
 (termine)
 τέλειωμαν V 298, 5: τέλος
 τελειωμένος V 290, 38 298, 6: τέλειος
 (perfeto)
 τέμπλος, τὸ E 295, 20: τέμπλο, ναὸς
 τέρμενον E 297, 18 299, 1: ὄριο, τέρμα,
 περιθώριο

τξένιασμα V 300, 5: ἀπάτη, ἐξαπάτηση,
δόλος —βλ. καὶ κόμπωμα (ingano)
(τὸ) τίποτες E 289, 22 293, 3: τὸ κάτι,
ἡ αἰτία

τίτοιος: τέτοιος

τότε E: ἔπειτα

τραχίλα V 290, 22: —βλ. καλανδρίνος

τσερτιασμένος V 294, 27: σίγουρος,
βέβαιος (certo)

ὑποκλίνομαι E 299, 1: ὑπόσχομαι

ὑποχειρία E 299, 21: ὑπηρέτρια, δούλη

φάλλια, ἡ V 289, 5: λάθος (fallo)

φασία E 301, 17: διπλοσύνη V: διπρο-
σωπία

φάμιασμα V 289, 2 292, 15: δυσφήμιση,
ντρόπιασμα (infamia)

φερμιάζω V 292, 16: εἶμαι φερμιασμένος:
εἶμαι ἀποφασισμένος

φιδρ V: ἄνθος

φονικόν V 298, 14: δολοφονία (homici-
dio)

φούρμα V 290, 10: πρότυπο (forma)
φρένιμος V 292, 19 298, 31: φρόνιμος,
σοφός

χαλίνωμα V 296, 19: χαλινάρι, φρένο,
ἐγκράτεια (freno)

χάριν καὶ χάρις E: ἀρετὴ

χάριτα V 288, 14: ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον
(carita)

χαροποιότητα E 289, 20: ἀγάπη —βλ.
καὶ χάριτα, διλετσιοῦ

κενώνω V 300, 8: χύνω, κενώνω (spande-
re)

χοντρός V 290, 31: εὐτελής, ἀγενής

χρεία E 295, 18: ἀνάγκη

χρουσάφιν V 300, 7: χρυσάφι

χώνω E 301, 5: κρύβω, παραχώνω

χώρα V 298, 29: πόλη

χωριατοσύνη V 298, 14: χωριατιά, ἀπρέ-
πεια (vilania)

ὡς γοιδόν V: ὅπως, καθὼς

ὡς καθὼς E: ὅπως